

אֵלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שְׂאֵדָם אֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶם בְּעוֹלָם הָהָא וְהַבָּא מִיָּמָיו לְשׁוֹלָם הַכָּפָא
וְתִלְמוּד תּוֹרָה בְּנֶגֶד כָּל

לזכר ולעילוי נשמת רבי יהושע השי"ר ריוזמן ז"ל, נלב"ע י' במנכת תשס"ט, ת.נ.צ.ב.ה.

בענין

עיקר וטפל בברכות

עיקר וטפל בברכות

- א. תנן במסכת ברכות: "זה הכלל, כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופטר את הטפלה".
- ב. חקירת האחרונים בשורש הפטור של עיקר וטפל: האם **הטפל אינו צריך ברכה כלל**, כי נפקע ממנו חיוב הברכה. או שצריך ברכה, אלא שהוא **נפטר בברכת העיקר**.
- ג. **נפקא מינה**: האם מברך ברכה אחרונה על הטפל כשאינו יכול לברך על העיקר • אבל עיקר פחות מכשיעור וטפל כשיעור, איזו ברכה אחרונה מברך.
- ד. דין טפל הנאכל **לפני** העיקר • בירך על העיקר ולאחר מכן הביאו לפניו את הטפל [שתה קפה ואחר כך נמלך והוסיף סוכר או חלב, האם צריך לברך].
- ה. הרשאי לברך על העיקר, ולכוון שהברכה לא תחול על הטפל.
- ו. **מיני מאכל בתערובת**: כיצד מברכים על אכילת סלט פירות החתוכים דק דק • נתחי בשר המעורבים עם אורז או תפוחי אדמה.
- ז. **מציות עם מאכלים**: אוכל מציה עם דג מלוח, באלו אופנים מברך ברכה אחת, ובאלו שתי ברכות • אוכל מציה ומורח עליה גבינה, מה דינו • דיני אכילת מציות עם מיני סלטים.
- ח. **ברכה על מאכלים מצופים או ממולאים**: שקדים ובוטנים מסוכרים או מצופים בשוקולד • כרוב או פלפלים ממולאים • עוף ממולא עם אורז.
- ט. **ברכה על גלידה וקרם הכרוכים במיני מזונות**: גלידה בגביע • גלידת 'קסטח' • 'קרמבו' • 'גליליות' • עוגות גבינה או עוגות תפוחים [שטרודל].

מסורת הש"ס עם הדוספות

(א) עיר חסד לעיל לט.
(ב) חסד חסד (ג) לעיל לט.
(ד) חסד חסד (ה) חסד חסד.
(ו) חסד חסד (ז) חסד חסד.
(ח) חסד חסד (ט) חסד חסד.
(י) חסד חסד (יא) חסד חסד.
(יב) חסד חסד (יג) חסד חסד.
(יד) חסד חסד (טו) חסד חסד.
(טז) חסד חסד (יז) חסד חסד.
(יח) חסד חסד (יט) חסד חסד.
(יך) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כג) חסד חסד (כד) חסד חסד.
(כה) חסד חסד (כו) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

הנהגות הש"ס

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

גליון הש"ס

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

ביצד מברכין פרק ששי ברכות מא.

עין משפט נר מצוה

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

הנהגות הש"ס

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

ביצד מברכין פרק ששי ברכות מד.

עין משפט נר מצוה

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

הנהגות הש"ס

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

הלכות דברים הנהגים בפסעודה סימן קעז

פ באר הגולה

(א) חסד חסד (ב) חסד חסד.
(ג) חסד חסד (ד) חסד חסד.
(ה) חסד חסד (ו) חסד חסד.
(ז) חסד חסד (ח) חסד חסד.
(ט) חסד חסד (י) חסד חסד.
(יא) חסד חסד (יב) חסד חסד.
(יג) חסד חסד (יד) חסד חסד.
(טו) חסד חסד (טז) חסד חסד.
(יז) חסד חסד (יח) חסד חסד.
(יט) חסד חסד (כ) חסד חסד.
(כא) חסד חסד (כב) חסד חסד.
(כד) חסד חסד (כה) חסד חסד.
(כז) חסד חסד (כח) חסד חסד.
(כט) חסד חסד (ל) חסד חסד.

באים אינם טעונים (ד) (יט) בקרה קלל: ה' אם אחר שברך על הפת שלחו לו מבית אחרים, שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון, אפילו מדברים (כ) שדרגן לבוא ללפת את הפת, צריך לברך עליהם בדיו נמלק: (הגה ולא דאית נהרים קנה, ואפשר דטעמא דסתם (ה) דעת האדם (כא) על קל מה שמביאין לו בפסעודה. ועין לקמן סימן רנ):

משנה ברכה

נעשה טפל לפת, ואפילו לא היה דעתו לזה בפרש בשעת ברכת 'המוציא'. ואם אוכל בלא פת, פשיטא שצריך בקרה לפניו, ואפילו אם מבשלים, דהיינו שלא מקחם הפסעודה רק לקנות חסד. אבל אם רוצה לאכל פחות קצת עם הפת קצת בלא פת, כזה יש דעות חלוקות, על-כן יש לנהוג שיאכל מחלה קצת בלא פת ויברך עליה, ואחר-כך יוכל לאכל שאר הפירות בין פת ובין בלא פת. וזהו בקובץ סעודתו ללפת הפת בשאר דברים, אבל בקובץ סעודתו ללפת הפת בפירות, פירוש שאלו מקחלה פירות עם פת יוכל לאכל בסוף פירות בלא פת בלא בקרה:

שער הציצין

(יז) וגם פקנת המחבר כן הוא, אלא שרמ"א באר דבריו דלא נטעה לומר שפקנתו על בינתים לבד: (יט) נובע ממגן-אברהם בסימן ריב סוף שצ"ח קטן ב באורו לדברי המאור, עין שם, ובסתם הוא דעתו מה שאין בן קנה, וכן פסק הגר"ז:

טור אורח חיים סימן ריב

א כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוסט את הטפלה. לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל, אלא אפילו אם כל אחד לבדו. ואפילו פת שהוא חשוב מכל, אם הוא טפל, כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו שלא יזיקנו בגרונו, מברך על הדג ופוסט הפת, כיון שהוא טפל.

בית יוסף

א. כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוסט את הטפלה. משנה בפרק כיצד מברכין (מד.): ומ"ש לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל אלא אפילו אם כל אחד לבדו וכו'. כן משמע שם גבי היו לפנינו צנן וזית (מא.) וכן פירש שם הרא"ש (סי' כו) גבי דברים הבאים בתוך הסעודה: ומ"ש ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל וכו'. משנה שם: כתב הכל בו (סי' כד.) וצריך עיון בהא דאמרין דמברך על העיקר ופוסט את הטפלה מברכה שלפניה אם פוטרו גם כן מברכה שלאחריה, עד כאן לשונו. ולי נראה דבר פשוט דכשם שפוסט מברכה שלפניה כך פוסט מברכה שלאחריה (א) וסוגיין דעלמא הכי הוא, והכי משמע בהדיא מדאמר רב פפא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם: כתב האגור (סי' רחצ) בשם אור זרוע (ח"א סי' קעו) דהני מילי כשהצנן עיקר וחביב אבל אם הצנן עיקר ולא חביב מברך על הזית וחומר ומברך על הצנן ואפשי ברכות עדיין ואין להפקיע הברכות כהאי גוונא, עד כאן: כתוב בתרומת הדשן (סי' לא) על הרוצה לשתות יין וקשה לו לשתות אליבא ריקנא ומביאין לו מאכל שהוא ממתק השתייה דאף על גב דלכאורה אין צריך לברך על המאכל מאחר שהוא טפלה לין כההיא דצנן וזית יש לחלק ביניהם דהתם העיקר נאכל קודם ומברך עליו וזוהי נפטר הטפל אבל בדנדון דידן הטפל נאכל קודם ואין יתכן שיפטרנו העיקר אחר כך בברכתו למפרע וכבר היה נהנה בלא ברכה. אמנם מצאתי הועתק כזה מתשובת אור זרוע (שו"ת מהרי"א סי' לח) אותם שאוכלים גרעיני גודגדניות כדי למתק השתייה אינו מברך עליהם בורא פרי העץ כמו שמברכין על כל גרעיני פירות האילן אלא מברך עליהם שהכל הואיל והן באין רק למתק השתייה. מהכא משמע דבנדון דידן נמי מברך על המאכל שהכל אפילו אם ברכתו בענין אחר אבל אינו פטור לגמרי מחמת ברכת השתייה שהוא עיקר וצריך לחלק בין ההיא דצנן וזית כמו שחילקתי, עכ"ל. ונראה לי דלפי מה שכתב רבינו בסוף סימן ר"י (קפז:) בשם הרא"ש דבשביל חסרון השיעור לא שייך בו ברכה אחרת הכא נמי בשביל שבא למתק השתייה לא תשתנה ברכתו (ב): כתב הכל בו מרקחת שמוציאין על רקיקין דקין אותם רקיקין הוו טפלה למרקחת, שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם ואתם רקיקין אינם באים אלא לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים בדבש, הלכך הוי ליה הרקיק טפלה וברכת המרקחת פוטרה:

דרכי משה

(א) וכן נראה לי, דמשמע מסוף סימן ר"ח דכל דפוסט מברכה ראשונה פוסט גם כן מברכה אחרונה: (ב) ואני תמה על דבריו אלו, כי למה לא תשתנה ברכתו מאחר שהוא טפל לדבר אחר ואין עיקר הנאה דבר שיברך עליו ככרכתו הראויה לו, אלא שצריך לברך שלא יהנה מן העולם בלא ברכה, וכשמברך עליו שהכל הרי בירך, אבל פחות מכשיעור שהוא נהנה מהפרי או מהדבר שאוכל, ראוי לברך עליו ככרכתו, ולכן אין לסור מדבריו אור זרוע ותרומת הדשן:

הלכות ברכות הפירות סימן רח

באר הגולה 232

ב (ב) חמשת מיני דגן (א) ששלקן (ד) או (ג) וכן כתשן וצשה מהם תבשיל, כגון מצשה קדרה (ה) הריפות וגרש-פרמל (ו) ודקסא, יאפלו צרב עמהם דבש (ז) הרבה יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם, מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף על המתיקה. יאכל אם לא נתן הדגן בתבשיל (ח) אלא לדבוק ולהקפוחו, בטל בתבשיל: ג. הפשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה, אם עושים פן כדי שישקעו הלב (ט) מברך בורא מיני מזונות, ואם לדבק (ג) [ג] בעלמא (י) אינו מברך בורא מיני מזונות. (יא) וטוב להחמיר (יב) ולקמחו בתוך (ד) הסעודה לאחר ברכת המוציא, (ה) (יג) ופסור ממה:

משנה ברורה

(א) להטעים ולהקשיר את התבשיל, והוא מחמשת המיני דתשיבי, הוא העצץ. וצין לקמן בסעיף ט ובמשנה ברורה שם לענין השעור שיתחב לברך על המתיקה: (ח) אלא לדבקו וכו'. ורצה לומר, שלא בא להטעים התבשיל (יז) ולא לסעד הלב, רק שיהא התבשיל מדבק, לא חשיב ובטל לגבי התבשיל (יג) אפילו נתן לתוכו קמח הרבה: ג. (ט) מברך בורא מיני מזונות. ואפילו אם הם המועט, כיון שהקמח הוא מחמשת המיני, השקדים בטלי לגביהם: (י) אינו מברך בורא מיני מזונות. דהקמח בטל לגבי הפרי, וכלל בסעיף ב: (יא) וטוב להחמיר. משום (יז) דבמשנה השקדים הדגן לעשותו נמי לסעד, ולכן קשה לשער אם היה פתחו רק לדבק, וצ"ל פן טוב להחמיר: (יב) ולקמחו. פירוש, (טו) לאכלו, שיהי עב ורואי לאכילה, דאלו אם היה דין ורואי רק לשתיה, אפילו שלא בתוך הסעודה וצ"ל פדי לסעד הלב, גם כן מברך רק שהכל, ויבדלקמן בסעיף ו: (יג) ופסור ממה. צריך לומר ממה נפשך. (טז) ונקשו האחרונים, דאם הוא רק לדבק אס"פ בטל לגבי השקדים, ונהי צריך לברך על פרי בתוך הסעודה? ונראה לישב, דכיון שהוא חולה וצריך להשקדים, עקר קביעת סעודה לבתחלה הוא צליהם, והי לה קבוצ סעודה על הפרות דאינו מברך צליהם, ויבדלציל בסימן קעו צ"ל ג, צין שם: ד (יד) דגן חי. קל (יז) חמשת מינים בכלל, ונקמ"א חולק

שער הציון

דלברכת בורא נפשות רבות אין צריך שעור, דהלא התוספות והרמב"ם והרשב"א פליגי עלה, וכן סתם השלחן ערוך בפשיטות לקמן בסימן רי, צין שם, אס"פ זה לא נחשב לספק כלל ונשאר רק ספק אחד: (ב) טור. ואפילו למאן דאמר דברכה מעין שלש הוא דבר-חורה וצין בסוף סימן רט בטרם ובית-יוסף, אפטר דמן התורה יד בברכה אחת לשבצת המינים חזן מפת, ומתוך חשיבותן קבעו להם מעין שלש [נפמ"ג]: (ג) דאלו לדיבש היוצא ממקרים מברך בסימן רב סעיף ח דמברך שהכל, וממילא לאתרוי הוא בורא נפשות: (ד) פרי-מגדים: (ד) בית-דוד ודאפרים ומאמר-קודכי וכן פתב הנ"א, וכלשון הרמב"ם ששמענו הענין הממחר לשונו: (ה) אגרא מוצדקטן י"ג צמוד: (ו) מגן-אברתם ולבוש, וכן משמע בפרי-מגדים ונקט פן לדינא: (ז) מגן-אברתם מפשענות הרמב"ם: (ח) פן הוכיחו מתלמידי רבנו יונה, צין שם, וצין בפרי-מגדים שנשאר בספק ברין זה: (ט) ודקשן מקרי על-ידי שהוסר הקלפה לבד, וימא ששכח המגן-אברתם, וצ"ל דמלשון הפרי-מגדים משמע דמצד לדינא דההוסר הקלפה לבד ולא נדבק כלל יש לספק אם לברך בורא מיני מזונות או בורא פרי האדמה, אכל אם נדבק קצת של לברך בורא מיני מזונות: (י) מגן-אברתם ואלה רבה: (יא) ובשביא: (יב) תוספות. ולענין דצתי, מה שכתב הט"ז בסוף סעיף קטן ג דאם נותן למאכל חשיב כמו לטעם נאף דראיתו מכיב איה מברכת. דגם שם נתן הקמח להטעים ולהקשיר התבשיל, כמו שכתב הרשב"א הוא נכלל במה שכתבו התוספות לסעד הלב: (יג) אגרא. והנה השמטתי דברי הט"ז מה שכתב לענין לעק"ף, דברך השיגו צ"ל הרבה אחרונים. גם מה שכתב דאפילו אם התמשת-מינין הוא הרב, כיון שקא לדיבש הוא בטל, השמטתי, דאינו ברור, דיש אחרונים מפקפקין בזה, צין במטה-יהודה ומגן-גבורים: גם אינו מצוי שיתן בו בל-קד קמח ולא יתהי רק לדבק ולא למאכל גופא: (יד) אליה רבה, וכן לישב למה לא כתב הממחר דבר זה על ציף ב:

תרגום: 1. כסמח. 2. עוגה - עוגות. 3. סכר. 4. אינו מה שנקרא 'סכמ' במונח. 5. תירס. 6. גריסים. 7. שעורים שלמים. 8. שבלת-שועל.

הַלְבוֹת בְּרַבַּת הַפְּרוֹת סִימָן רִיא רִיב

רִיב שֶׁהַעֲקָר פּוֹטֵר הַטָּפֵל, וְבוֹ ב' סְעִיפִים:

א אֵל (b) שֶׁהוּא עֶקֶר וְעִמּוֹ טַפֵּל (פרוש, דבר בלתי נחשב), מְכַרְךָ עַל הָעֵקֶר וּפוֹטֵר אֶת הַטַּפֵּל, בֵּין א בְּרִכּוֹת מִן ב הָרִאשִׁים מְבַרְכָה שְׁלִפְנֵיהָ בֵּין מְבַרְכָה שְׁלֵאֲחֶרְיָה, לֹא מִבְּעֵי (א) *אִם הָעֵקֶר מְעַרְב עִם הַטַּפֵּל, כִּלְאָ אִפְלוּ

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

א (א) אם העקר מערב. גזון כל תערובות שני מינים, שהאחד הוא העקר והשני אינו בא אלא לתקנו והלכשירו, או אפלו שניהם עקרים, אלא שהאחד מרבה מזהו, הרב הוא (ב) העקר, כמו שכתוב סימן רח סעיף ז; (3) ואפלו כל מין ומין עומד בפני עצמו ונזכר, נמי כתר רב אוליין. וצ"ל כפזורים שמקצתין שמשמין בדבש ומערכין בהם פתיתי אגוז, כל שרב שמשמין, כתר העקר אוליין ומכרן פרי האדמה' (ג) ומיהו, כל זה דוקא בשניהם הוא דבר חשוב, הא אם אחד מהן אינו דבר חשוב, אף שהוא הרב בטל הוא לגבי

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

(ה) 'מגד'אקרים: (ג) פרימגרים בפתיחה וְהַדְרִיטִים אות יח בדין דברים המטננים, עין שם, וְעַן בְּחִירָאֲנָם כָּלל נא אות יג שדעתו כְּשֹׁנֵר כָּל אֶחָד בְּכַף צִמּוֹ לְבָרֵךְ שְׂמִי בְּרָכוֹת, וְסָפַק בְּרָכוֹת לְהַקְלִי: (ג) פרימגרים שם לְבַרֵךְ הַשִּׁי, וּמִשְׁמַע שְׂוָה מִצְדָּר שֶׁם בֶּן לְדִנָּה: מְרֻגָם: 1 גרייסים.

250 בְּאֵר הַגּוֹלָה

הַלְבוֹת בְּרַבַּת הַפָּרוֹת סִימָן רִיב

(ב) כל אחד לבדו. יִאֲפִלוּ פֶת שְׁהוּא חֲשׁוּב מִלֵּל, אִם הוּא טָפֵל, כְּגוֹן (ג) שְׁאוּכֵל דָּג מְלִיחַ וְאוֹכֵל פֶּת וְעֵמּוֹ כְּדִי (ד) שְׁלֵא יִיָּקֻנוּ בְּגִדָּוָם, מִכֶּרֶךְ עַל הַדָּג וּפּוֹטֵר אֶת הַפֶּת (ה) בִּין שְׁהוּא טָפֵל: הִגֵּה [*] וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אִם הַשֶּׁפֶל חָבִיב עֲלֵיו, מִכֶּרֶךְ עֲלֵיו (ו) וְאִם כִּפּוֹר מִכֶּרֶךְ עַל הָעֵקֶר (אֲנֹר כִּשֶּׁם א"י). הֵא דְּמִכְרִכִּין עַל הָעֵקֶר וּפּוֹטֵר אֶת הַשֶּׁפֶל,

ג שם במשנה

פאר הייט

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

[*] וַיֵּשׁ אֲמָרִים אֶל הַשָּׁפֵל הַיָּבִיב. עַיִן בְּמִגְא' סִקְיָא. וּבִהֲוֵהוּ שֶׁס' כ' יָלָא שִׁינָא אֲסוּר לְהַרְבוֹת בְּבִרְכוֹת אֱלָא כְּשִׁפּוּסֵי בִּרְכָה הָרְאוּיָה מִסְּמַנֵּי חֲמִשִּׁים, אֲכָל אִם בָּא לְפִטְר בִּרְכָה אֲחֵרָה דְּרִיךְ עֲבָר וְשִׁפֵּל אֵל שִׁינָא זֶה וְיָכֹול לְבָרֵךְ בְּפִיע' בִּרְכָה הָרְאוּיָה כְּגוֹן לְהִיטִי אֲחֵר הַסְּעוּדָה, וְאִישׁ מִשֵּׁי הַמִּגְא' ס' רִטוּ בִּשְׁמֵי הַלֵּל, ע"ש:

רצתו עליו, ובלא"ה צריך לברך, מ"א בשם ש"ה" וז"ל ה"ש ס"ק א. יש למנע מלאכל פת בשעת השתיה, כי מי יוכל למקחין אם אכלו משום מלוי כרס דאז צריך לברך המוציא או שאוכל למתוך השתיה, וכשאוכלו למתוך השתיה יל ידיו בלא ברכה, ש"ה.

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

מטות החשוב דהוא העקר. ויגן סימן רד סציר יב בקמה שכתבנו שם.
(ז) ודי. בדחמשת מני דגן קמא לן לעיל בסימן רח דאם מערבין עם
שאר מינים. אפלו הם המעוט, (ח) כל שנתן בהכבשל לטעם, אוליגן
בתורה ומכרם עליהם. לורא מצי ממונא. לבר ונפטר מצרובות הרב,
(ט) מגי שמיני דגן תחבילין פני חמיר, (י) אבל אם יש אדם שיש
ממש, אבל אם ערב קמח במים הרבה קל-קר עד שהוא נה קדי שיהא
ראוי לשמה, מכרם ששהלי: (ב) כל אחד לבדו. בין (ח) שאוכל
העקר והשפל בבת אחת, בין שאוכל העקר תחלה והשפל אחר-כך.
לדקא: (ג) שאוכל דג מליח. בגוף שאלא (ט) דבר מחוץ מקרם
ואוכל דג מליח להפסי המהירות, ומפני שלא ידעוה הפליח בגרונ
אוכל פת עמו, אבל אינו תאב לכל לאכל פת, לכן היו הפת טפל, מה
שאינו כן אם הוא תאב לאכל פת גס-כין, אף-על-פי שאוכלו עם
המליח, כנהגוה לאכל דג מליח שקורין הערבי"ג עד פת, אינה טפלה
אליו אפלו אם תאב להמליח יותר, ודעוה עליה המוציא
ונפטר את הפליח באחרונים: (ד) כיון שהוא טפל, ואפלו בשלא
השפל לפניו בשעת אכילת הערבי, (ה) אינה דעתו בשעת כרבה
לאכל עם השפל, או שדורכו כהלך השפל אחריו, פוטש השעת וגם
בעיניו דוקא שיאכל השפל באתו מוקם, (ו) לאפוקי בשעתה מקומה
ביניהם, אבל אם אינו רגיל בכך, וגם לא היה דעתו בפרוש בשעת
הכרבה לאכל השפל, דעוה לברך עם השפל, (ז) אך אז מכרם על
השפל רק ששהלי, דעל-כפי-נים טפל הוא ומפסי כרבה העקרת,
וידעוה דפסק הר"מ לקמן בגמ' דאם אוכל השפל קדם העקר, אף
דדעוה לברך עליו בפני עצמו ואינו נפטר בכרבה העקר שיקרן
אחר-כך, מכל מקום כיון שהוא טפל מפסי ברכותו העקרת.
(ח) הגאונים ז"ל שאוכלין אחר הסעודה שחית היין ששהה
מקדם, אין צורך לברך עליה, דהו טפלין להיין וכרבה היין פוטרוהו.

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

[illegible]

תרגומים: 1 מִיִּין דָּג מְלוּחַ. 2 מִיִּין צִמְחַ הַנִּקְרָא 'שְׁכֶת'. 3 עֹגָה.

הקבות ברבית השרות סימן ריב

קכו באור הגולה

ד' קל"ב

היגו (ו) שאוכלו ביהוד או שאוכל (ז) העקר תחלה, אבל אם אוכל השפל תחלה, כגון שרוצה לשנות, ורוצה לאכל תחלה כדי שלא ישנה אלא ריקנא, (ח) או שאוכל גרעני גרעניות למתק השתיה, מברך (ט) על האכל תחלה אף על-פי שהוא טפל לשתייה, *ואינו מברך עליו (י) רק 'שהפלי' (יא) הואיל והוא (ג) טפל לזכר אחר (תי"ה סי' ל"ה): ב' מרקחת שמניחין על (ד) ריקין דקים, אותם ריקין (יב) הו' טפלה למרקחת, שהדבר ידוע שאין מתכוונים (יג) לאכל (ס) לחם:

באר היטב

וממ"א כתב בשם תשובת רמ"א ובשם מט"ם בשם רש"י שא"צ נטילה: (ג) טפל לר"א. נ"ל דוקא כזה שהוא טפל לשתייה שאר משקין והנה ראוי לברך על המשקה שהפלי ולפטר זה, אף מפני שאוכל השפל תחלה ומברך עליו לכן מברך עליו בברכת העקר, אבל בשרבית העקר הוא זכר אחר אין מברך עליו שהפלי. ובתי"ה הבין דאפילו רוצה לשנות בין מברך על הגרעין שהפלי, הואיל והן טפלים הפסידו ברכתו העצמית ומברך שהפלי ואח"כ מברך על היין בפנה"ג, וצ"ע

משנה ברורה

לברך 'המוציא' תוספת ידים. ומי ששונה אחר גמר אכילתו מצט פת ביי"ו שרף לעפל המאכל, יש לברך על היין שרף, דעקר בנותן או על היין שרף עליו לצפל ואין שרף להסעודה, ורק מפני שחזק לו לשנותו שונה בו פת להפיג קצת מריחותו, והנה לה היין שרף עקר נמ"א. ומאליה רבה משמע, דטוב באופן זה שישנה תחלה מצט יין שרף קדם ששונה בו הפת ומברך עליו. ונצ"ח לעיל בסימן קע"ד שצ"ע קטן לט במשנה ברורה, דאם אחר שאכל מאכל שמן לקח מצט יין שרף להפיג השמנונית שפסיו, אם רגיל בכה אין צריך ברכה, דהוא טפל לפת: (ו) שאוכלו ביהוד. ואם אוכל (כ) פת בייסנין עם גבינה או שאר דבר ללפת בו, אף שהם גס-בן חביבים עליו (טל) והוא טאב לאכל אותם, מכל מקום מברך רק על המינסין לבר, דמסתברא שהוא העקר אצלו, והוא הדין בכל דבר כשאוכל עם מין אחר ללפת בו, דמה שאוכל ללפת נחשב רק כטפל: (ז) העקר תחלה. ואחר-כך הטפל כדי למתק את העקר, כגון אכל תחלה צנון ואחר-כך וית להפיג חרפו של צנון, ובהאי גוונא שאר טפל, ובג"ל בסעיף א: (ח) או שאוכל גרעני וכו'. רוצה לומר גס-בן, שאוכלו (כג) קדם שמתחיל לשנות כדי למתק השתיה ששונה אחר-כך: (ט) על האכל תחלה וכו'. דבשלאמא כשמברך על העקר תחלה, ממילא הטפל בכלל, מה שאין כן כשאוכל הטפל מקדם, לא יסכן שיפטרנו אחר-כך העקר

לומר, דכיון דעל-פניו אכילתו הוא לטפל לזכר אחר, הפסיד ברכתו הראויה לו ומברך 'שהפלי' כדי שלא ינהג בלי ברכה. והנה הרמ"א סתם בזה ולא הזכיר שום חלוק, דמירי בכל גווי, אבל המגן אברהם חלק בזה, ודעתו דדוקא אם שונה משקין שברכתו 'שהפלי', והנה ראוי לברך על המשקה 'שהפלי' ולפטר זה, אף מפני שאוכל השפל תחלה צריך לברך עליו, לכן מברך עליו בברכת העקר וממילא נפטר גם העקר בברכתו, אבל בשרבית העקר הוא זכר אחר, (כג) כגון ששתה יין, אין מברך על המאכל שמקדם 'שהפלי' רק ברכתו הראויה לו. ולכתחלה (כד) טוב למנע לגמרי מלאכל הטפל קדם לעקר: (יא) הואיל והוא טפל לזכר אחר. ואם הטפל חביב עליו, מברך עליו ברכתו הראויה לו וט"ז וא"ר: ב' הו' טפלה למרקחת. וצריך לברך על המרקחת לבר: (יג) לאכל לחם. רק שבאים לבדק המרקחת עליהם שלא יאכלו ויפסידו ברכתו הראויה לו: (יב) הו' טפלה למרקחת, שהדבר ידוע שאין מתכוונים (יג) לאכל (ס) לחם: וצ"ח לעיל סימן קסח במשנה ברורה שצ"ע קטן מה, שמבאר שם כל פרטי דין זה:

שער היצוין

(כ) כן הסכים בספר מגן גבורים לריא בסימן רח, וכתב דאף שבספר ברבי"ס מספיק קצת בזה (והוא בשער השוכה בסימן רח, ע"ש), העקר כן הוא, ופיוץ מצינו צמא דבר. צ"ח שם. ומה שכתב בסימן רח שצ"ע יג, דאם אכל בשר ודגים ואכל מחמשת המינים אין צ"ח השתיה' פוטרת אותם הינו כשלא אכל הבשר ודגים עם המינים בנדר, אבל כשאוכל ביהוד פטור משום טפל ואו כשאוכל עם מבשרי של ה' מינים, דבדאי בזה אין אחר טפל לחבירו, דכל אחד דבר בפני עצמו הוא, וכן משמע בשער השוכה שם: (כא) ואינו דומה למה שכתבנו מקדם דאם בנתנו בשביל הטפל גס-בן, כגון ששתה יין אוכל לעצ"ה או מרקחת, וצריך לברך גם על הלעצ"ה, דמתם אין אוכלו ביהוד ללפת, אבל הכא כשאוכל ביהוד, מסתברא דמה שאוכל ללפת ביהודי הוא טפל אצלו אף דהוא טאב לו: ויש סדר לזה מש"ז סוף שצ"ע קטן ג, צ"ח שם: (כג) ולא העקפה דברי הש"י בסעיף קטן ה, שחולקים עלה התמרישה והמאמר-מברך והתפרי-מגורים: (כג) והוא הדין כל כהאי גוונא, כגון שרוצה לאכל צנון ומתקא שברכתו 'בדא פרי הגדמה', ואף להפיג חריפותו אוכל מצט פת, ואם היה אוכל אותו אחר-כך או ביהוד לא היה צריך לברך כלל על הפת, דנפטר בברכת הצנון, אף עתה שאכל הפת מקדם כדי למתק חריפות של הצנון שלא יזיקו דל-כף, לרצת הרמ"א מברך עליו 'שהפלי', ולהפגות אברהם מברך עליו 'המוציא', ברכתו הראויה לו: (כד) כי יש מאחרונים שמקפידים על כל עקר דין הרמ"א [עין בבאור הגר"א בבית-מאיר] ומסכימים עם הבית-יוסף, דאם אוכל הטפל קדם לעקר אין עליו שם טפל כלל ואין לשנות מברכתו הראויה לו, וכן העמיק בדרוש-המים בברכתו דטוב למנע:

תרגום: 1 עונה.

ח ו ו ד' דברים הנוב"ס סימן כז

(ט) מ"ד א' תוד"ה באוכל כו' א"י צעכה שאל כל כו' לא היה, וכ"ה צע"ע ס"ס קע"ז, מזוהר מזה דהא דעיקר פוער את הטפל, אין פירושו דטפל א"ל צרכה, דנטל חיוז צרכה ממנו כיון שהוא רק טפל אלא פירושו שהטפל א"ל צרכה דידוי, אלא שזריך עתה צרכה העיקר, והיו עתה העיקר והטפל צרכותיהן שוות, וצרכה העיקר הוא גם צרכה הטפל, והלכך כשלא היה הטפל צעכה צרכה ולא היה דעתו עליו לא מפטר.

אגרות

או"ח - חלק ד

משה

סימן מב

אכל עיקר פחות מכזית וטפל כזית

י"ט מרחשון תשל"ח.

מע"כ ידידי וחביבי הרה"ג מוהר"ר אפרים גרינבלאט שליט"א.

והנה בדבר אכל מליח פחות מכזית ופת אחר זה לטפל כזית אם יברך אחריו בהמ"ז או רק בנ"ר, ולא ביארנו טעם הספק, אבל הוא משום דנהי שהפת טפל שיש לו ליפטר גם בברכה אחרונה דהמליח העיקר כמפורש בלשון המחבר ריש סימן רי"ב, דאף שלא מפורש זה ברמב"ם וברא"ש, וראיית ב"י מדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאר"פ בברכות מ"א ע"ב דאינם טעונים ברכה גם לאחריהם, וראיית ה"מ מס"ס ר"ח דהוא ממה שיין פוסט כל מיני משקין גם מברכה דלאחריה לכאורה יש לעיין טובא בהו, מ"מ ודאי הליכתא כן מאחר דבין המחבר בין הרמ"א סוברין כן והב"י העיד שכן סוגיין דעלמא, אפשר שהוא רק כשאכיל חזיב ברכה לאחריה גם מצד העיקר, אבל כיון דלא אכל כזית מהעיקר וא"צ מצד העיקר לברכה אחריה שנמצא שלא יהיה מצד דין דמברך על העיקר ופוסט את הטפלה שום ברכה כלל, אולי ליכא בכלל זה מאחר שנאמר בהכלל לשון ופוסט את הטפלה שלשון זה משמע דגם על הטפלה איכא חיוב ברכה רק שנפטר בברכה דברך על העיקר, דהא לא נאמר מברך על העיקר וא"צ לברך על הטפל דהי משמע ועל הטפל א"צ לברך כלל, שלכן כיון שכל העיקר א"צ לברך אחריו משום שהוא פחות משיעור צריך לברך על הטפל שאכל ממנו כשיעור הברכה שלו דכיון שהוא פת הוא בהמ"ז, ומה שכתבת להצד שלא יברך בהמ"ז דעכ"פ יברך בנ"ר הוא סברא בעלמא דשייר הטפל עכ"פ להצטרף להעיקר להשיעור.

לע"ד מסתבר שאין לברך בהמ"ז, דהא ברכת בנ"ר בפת לענין עצם חיוב ברכה דלאחריה הוא כלא בירך כלל דהא בפת מחוייב מדאורייתא בבהמ"ז שהוא דוקא הג' ברכות ועל המליח הא ליכא שום ברכה מדאורייתא, ונמצא שהוא כנבטל הטפל גם לענין שלא יברך כלום

דהדרבנן לגבי הדאורייתא הוא כלא בירך החיוב דאורייתא, ואף שמדאורייתא אינו חייב אלא בכדי שביעה מ"מ הא כעין דאורייתא תיקון ואין זה מענין תקנת חכמים ברכת בנ"ר לפירות ולכל דבר, שלכן כמו שנפטר פת מבהמ"ז כשאוכל כשיעור מהמליח בברכה בנ"ר כמו כן נבטל לחצי שיעור שלא יצטרך לברך בהמ"ז על הפת, אבל בנ"ר צריך לברך משום דמצורף לשיעור המליח עכ"פ לברך בנ"ר.

והנה ידידי מוקירו מאד ומכבדו,

משה פיינשטיין

סימן מג

עיקר וטפל במיני מזונות

תשל"ז

תתיבה של מזונות נכרת וחשובה שראויה ותביבה לאכול בפני עצמה כגון כריכים דקים של גלידה (אי"ס קריים ווייפערס) או בצק דק ממולא פירות מתוקים (פייקראסט או שטרודל) ורצה לאכול אותן ראשון בפני עצמן יש לו רשות לברך במ"מ תחלה ואח"כ על העיקר. והטעם דלהרבה בנ"א ואולי להרוב הוא גם דבר חזיב בפני עצמו, שלכן יש לעשות לרוב בנ"א לברך תחלה על תתיבה קטנה ממזונות ואח"כ על הממולא שהכל או העץ כפי מה שהו, אבל אלו שאין צוננם אלא בהממולא אד שאוכלין אותן מחמת שהן עכ"פ שם יברכו רק על הגלידה ועל הממולא ופוסט מזונות הטפל להם.

דייטא של חמשת המינים אעפ"י שמוסיפים חלב ושאר מיני מתיקה ותבלין שמברכים במ"מ הנה חלב שנותנין בדייסות (סייעל) היבשות תליי בכמות החלב בין אם הוא צמא או לא דאם הוא רק כדרך בנ"א הנותנין חלב להטעמת אכילת הדייטא ואף אם אינו לטעם אלא שביחד עם החלב נוח לאכול ולבלוע נמי הוא טפל בהכרח כיון שהוא מעורב ורק כשיעור הוה, שלכן אף שהוא צמא ונהנה גם מהחלב כשוחה הוא רק כנסתלק צמאו באכילה, שלא היה שייך לברך עוד ברכה, ואם נתנו חלב הרבה יותר מהצורך להאכילה הוא גם כשתיה ממש וצריך לברך גם על החלב שהכל

אף אם אינו צמא מאחר שעכ"פ נהנה מחלב מצד עצמו והוא נראה כפני עצמו.

ואם יש שם פירות כמו בננות (באנאנס) שהם חתיכות אין שייכים כלל לדייטא אף שנמצאו ביחד וצריך לברך עליהם בפני עצמם, ועל צוקער אין לברך כלל שהוא דבר הנמוח ונטל לכל דבר שנותנין שם צוקער.

מרק של תרגול עם כופתאות (קניידלא"ך) וכדומה ממיני מזונות מברכין במ"מ על הכופתאות, ועל המרק אין צריך לברך אם לא כששוחה המרק לבדו, אבל יותר טוב לאכול ביחד ולברך רק במ"מ.

עמק ברכות הנהנין - אות ה ברכה

שו"ע סי' ר"ח סעי' ט"ז: "שה יין וזים אין לו לברך על הזים בורא נפשות רבות שברכת היין פוסרתן, ובמ"ב בשעת"צ יש כתב, דלא יצויר רק אם שתה רביעית יין, שמהויר לכ"ע בברכה, ואם שתה פחות מכשיעור זה יש לעיין בדבר איד יעשה לענין ברכה אחרונה דמשקין, דהלא יש דעות שסוברין דאפי' על רוב רביעית צריך לברך מעין ג', וממילא לא יוכל לברך בנ"ר על המשקין, דכי משום שאין אנו יודעין לברך ההלכה יחוייב ע"ז לברך בנ"ר, וצ"ע, עכ"ל.

לענ"ד אינו מובן, דהרי הא דעיקר פוסט הטפל אין פירושו דהטפל אין צריך ברכה, דניטל החיוב ברכה כמנו, אלא פירושו שהטפל הוא בכלל העיקר ונפטר בברכת העיקר; וראיה לזה, דהא אם לא הי' הטפל לפניו בשעת ברכה ולא הי' דעתו עליו, דלא מפטר הטפל, כמ"ס התוס' להדא בברכות ד' פ"ד, וכן הוא בשו"ע ס"ס קע"ו: וא"כ בנ"ד, נהי דאיכא פלוגתא אם בשתיית רוב רביעית מחוייב לברך מעין ג', אבל מ"מ כיון דסוף סוף אינו מברך על היין מעין ג' מטעם דהי' ספק ברכה, א"כ ממילא דכזב צריך בודאי לברך על המים בנ"ר, כיון דלא בירך על העיקר ולא נפטר הטפל, וזה ברור.

שבט חלק ז - סימן כז - אות ה ל"י

לאחרונה יש מאכל והוא "שקד" מנופה כולו בשוקולד וכדו', מה הדין צמי שמכניסו לפה ותחילה מוץ' את השוקולד עד שמגיע לשקד ואוכלו, מי נמא' דה"ו דומה למש"כ הרמ"א בסי' ר"צ ס"א דהאכל את הטפל לפני העיקר מנכר על הטפל (שהכל), או דילמא דשאני הכא שהכל נחשב מאכל אחד, וצמ"צ סי' ר"ד סקנ"א כחז צמס הפמ"ג בשקד המחפזה צלוקע"ר אף שהלוקע"ר הרצה מהפטר, הפרי עיקר, אך אולי שאני התם דלכולל הכל יחד, וידין דידן צלוקע"ר צזה אשר זה.

תשובה

אין ספק צלזי דמה דמזכיר צמ"ג סי' ר"ד ומוצא צמ"צ שם ס"ק י"א דשקד המנופה צקוכר מנכר על השקד צורא פרי העץ הוא אפילו אם מכניס צפה ומוץ' הסוכר תחילה, ואינו דומה לאוכל הטפל לפני העיקר, דהכא נחשב לדבר אחד כאשר הרגיש כז' בעלמא, וסמימת הפוסקים שלא פירשו לנו חילוק זה ודאי הכי הוה, ודאי מי שרצה למנוץ את הסוכר או השוקולד, ואח"כ דעתו להפליט הפרי, פשיטא דלענין זה נחשב הסוכר או השוקולד צפ"ע ומנכר שהכל, והוא פשוט וכן אפילו אם אוכל השקד אלא שאינו אוכלו מפני שרצה השקד דאינו רוצה רק בשוקולד, אלא שצולעו מפני כל תשחית, צזה ניתן לומר ג"כ דהשוקולד עיקר לענין זה שצריך לצרך ועדיין צל"ע.

שבט חלק ו - סימן כד ל"י

ו' טבת תשמ"ה לפ"ק.

כבוד ידידי היקר הרה"ג אברך שלם בתורה וי"ט כש"ת מוהר"ר מיכאל דוב מענצור שליט"א -- בברוקלין יצ"ו.

לנכון קבלתי ע"י שליח המוכחז עם שאלת חכם לצי תשובה או רובה, צענין האויחקרים (גלידה) שמחופה צפת כיסנין (קעיק) או צורא מיני מזונות או שהכל, ודעתו שצמכר צורמ"ז.

יפה דן והורה ואכתוב צקיור כי צעיקר צצר העיר כז' הראוית לנכון, הנה הא מילתא דפשיטא להלכה דכל שיש מחמשת המינים של תצוה דאמרינן דחשיצוי לצרך עליהו הגם שהם מיושע נגד דבר שנטעם עמו -- מנכר על הי' מינים אפילו הם תערובת גמור כמבואר סי' ר"ד ס"ו"צ וסי' ר"ח ס"ג וכו' וכו' סוגית כל הראשונים.

וכן דבר פשוט דגם אם לא נתערב רק מונח מלמעלה ולמעלה ושאר המין מלמעלה או צלמנט וכו"ג, אע"פ שאר המין ניכר צפני עמנו -- וכאשר יולא מסי' קס"ח ס"ז לדעת ראשונה, ודין מרקחת צסי' קס"ח ס"ח דבעל המזונות למרקחת ענין אחר דאין דעתו לאכול מזונות אלא מרקחת רק שקשה לאכלו צלי שיחזיק המרקחת ע"י הריקין, משא"כ אם לקח הקע"י"ק הג"ל שחזר עמנו הוא אוכל רגיל צחור מזונות רק עכשיו משחמט לאכל צו האויחקרים צודאי צודק כי"ת דעליו לצרך מזונות ולפטר ברכת שהכל, כאשר העיר לנכון ממשיכ המ"צ סי' קס"ח ס"ק מ"ה.

סימן כ - אות ב

דין עיקר וטפל המושמש

סימן כ - אות ג

ברכה אחרונה על הטפל כשאנו מברך על העיקר

שאלה: תנה מבורר בשו"ע שהטפל נפטר בברכת העיקר גם מברכה אחרונה. אכן יש לנו לדון: איזו ברכה אחרונה יברכו על טפל כשאנו יכול לברך ברכה אחרונה על העיקר. כגון שאכל חצי כזית מלוח, וכזית פת כטפל למלוח.

הנה לכאורה התשובה לשאלה זו תלויה במחלוקת הפוסקים המובאת לעיל. לדעת החז"א - לא נפקע דין הברכה מהטפל, וכשאין ברכה שתכלול אותה יברכו עליה בברכה הראויה - ובמקרה הנ"ל בהמ"ז.

אך האג"מ שם כותב מפורש שמופקע מהטפל דין בהמ"ז. ומסיים האג"מ "ואכל ב"נ צריך לברך משום דמצורף לשיעור המלוח ע"פ לברך ב"נ". פירוש, אמנם אין לו חיוב בהמ"ז אבל לפחות מצטרף לשיעור ב"נ, ככל מקרה שחצי כזית פת מצטרף לחצי זית ירק לברכת ב"נ (במ"א רש סימן רז).

כמו כן כותב הכח"ח (ריב ב): "והאם אכל העיקר פחות מכשיעור והטפל אכל כשיעור... הפת מצטרף לחצו והרי כאכל דג כשיעור ומברך ב"נ".

לעומת שתי השיטות הנ"ל כותב האג"מ (פ"ד יח בסוף הביאור) שכשיש עיקר וטפל וא"א לברך ב"א על העיקר, מברך על הטפל בברכת העיקר - שאם ברכת העיקר הוא ב"נ מברך על הטפל גם ב"נ. על דרך זה כתב הגר"ח גריינמן (חידושים וביאורים ברכות סימן י טו) שגדא דמי שאכל מלוח פחות מזכית ופת המלפתה לבכזית דמברך אחריו ב"נ דכשחפת טפלה אין לה חשיבות פת וחרי דנא כשאר מאכלים. אך לכאורה יש לשאול ממסגרת הפוסקים ב"ס ריב

שם אכל הטפל לפני העיקר מברך עליו בברכתו הראויה. וצ"ע החילוק (ואומנם בטע"י י"ג כתב החידושים וביאורים לגבי ברכה ראשונה הדבר אומנם תלוי במחלוקת בין הרמ"א והמ"א שם).

לסיכום: נתקבל הדעות בדין ברכת הטפל כשאנו מברך על העיקר. י"א שמברך עליו בברכה הראויה, וי"א שהפסיד בברכתו. יש שהוסיפו שאומנם הפסיד בברכתו אך הוא מצטרף לברכת העיקר. וי"א שדינו לברך עליו בברכת העיקר (וצ"ע ראייתם).

סימן לב

דין הברכה הראשונה על גלילה בגביע ו"קרבן בו"

השאלה

יש לחקור בגלילה בגביע ו"קרבן בו" האם צריך לברך על חלקל המזונות או שנאמר שאתו חלק בא לחזיק את חלקל העיקר בלבד - ומברך רק על חלקל העיקר - הגלילה או הקרבן ופוסט בזה את המין מזונות.

והנה למעשה התשובה לשאלה זו תלויה בכל אדם ואדם. כי אדם המעונין רק בחלק הפנימי ואוכל את המין מזונות כיון שהוא על כל פנים שם, אך עיקר כוונתו בגביע רק לחזיק את הגלילה - הרי המין מזונות בטל לחלק הפנימי, והרי ברכת אותו מאכל היא שחל. וכן מבורר מתוך דברי האג"מ או"ח ח"ד מג. ולאדם המעונין גם בגלילה וגם בחלק המזונות - לכאורה מברך על כל אחד בנפרד.

אכן שאלתנו: קרבה פעמים אין האדם יודע את סוף כוונתו עצמו בענין עיקר וטפל (כמו שכותב המ"ב ריב סי"ח ע"ש), וצריך לברר מהיא סתם דעת האדם בזה. ועוד שיתכן שהאדם מעונין גם בטעם הגביע אך עיקר כוונתו הוא לגלילה, כמו שיתבאר לפנינו, בע"ה.

תשובת המוסקים

ולמעשה יש שכתבו שהגביע רק בא לחזיק והוא טפל לגמרי לחלק הפנימי: וכ"כ האג"מ לציון פ"ד כ, וכך פסקו האב"נ ישפת מה, והתבבנת אפרים ח"ב ע"ב (בגלילה) - שצריך כוונת האדם לגלילה והמין מזונות הוא טפל.

אך יש לעיין בזה, מאחר שבחברת פעמים הגביע מוסיף טעם עיקר לגלילה, והוא בא לטעם ולא רק לחזיק. וצ"ע בדיון.

שיטת הגר"מ מיינשטיין

הנה מדברי האג"מ (או"ח ח"ד מג - מובא בסוף עמוד 313 ע"ש) יוצא לנו שיטה חדשה בענין גלילה בגביע ומשמעות דבריו שמצריך חזק מברך שהכל על הגלילה ופוסט את המין מזונות. וכן הדין לכתחילה למי שאינו מעונין במזונות ואוכלו מחמת שהוא על כל פנים שם. אך מוסק האג"מ, שמי שהמין מזונות חביב לו בפני עצמו - יש לו לברך תחילה על חתיכת קטנה מהמזונות ואח"כ על הגלילה שהכל.

ונראה בביאור דעת האג"מ: שאע"פ שהמין מזונות הוא חביב ומוסיף טעם לגלילה בכל אופן עיקר כוונת האדם לגלילה, והגביע רק בא לחזיק לה טעם. ולכן מצד הדין יש לגביע גדר של טפל המלפת - שנפטרת בברכת הגלילה (ביאורו בבירור הלכה י"ט שגם במקרה שהמין מזונות ניתן לטעם דיו טעם אלא אם בא ללפת מאכל אחר שהוא עיקר כוונתו). אך מוסק האג"מ שכוון לחזיק את המין מזונות לעצמו ולברך עליו - אם גם הוא חביב. ונראה שהאג"מ חושש שאע"פ שהמין מזונות בא ללפת את הגלילה - שמא הוא לא בטל לגלילה דין מזונות במקרה שכתב המ"א שאף שצריך כוונתו למרק המין מזונות אינו בטל, שהוא גם חשוב.

גביע על טעם

והנה הדין של האג"מ מתייחס למקרה שהגביע הוא חביב לעצמו, וכן מצוי בשוק בגביעים שיש להם טעם מתוק חשוב. אך יש לדון במקרה השכיח שאין לגביע טעם מיוחד לעצמו, אך בצירוף הגלילה יש לו טעם טוב - האם גם בזה נאמר דין האג"מ שיש להפריד את הגביע לעצמו ולברך עליו בנפרד?

ונראה לומר, שאע"פ שאין לגביע כ"כ טעם לעצמו אבל עכשיו בצירוף של טעם הגלילה היא חשובה, כדוגמת ופלה, שיש למין מזונות טעם חשוב בצירוף השוקולד. וכן משמע מלשון האג"מ - שכל שהוא מעונין בטעם חבבי ואינו אוכלו מחמת שהוא עכ"פ שם, יש להפריד ולברך על הגביע לעצמו. מכל מקום טוב ללפת את הגביע עם מעט גלילה - שיחיה לגביע טעם טוב בצירוף הגלילה.

לסיכום:

יש סוברים בענין גלילה בגביע וקרבן בו - מברך שהכל על הגלילה או הקרבן, ופוסט בזה את החלק הפנימי העיקר. אך טוב להפריד משט מהגביע או מהחבסקיט ולברך עליו (מזונות) בנפרד ואח"כ לברך שהכל על הגלילה. ובמקרה שא"א להפריד יברך שהכל על הגלילה ויכוון לפסור גם את המין מזונות.

א) שיטת החז"א

הנה החז"א (או"ח כו ט) חקר בפרוש הפסור של עיקר וטפל - האם הכוונה שחטפל אינו צריך ברכה כלל, שפסקע החיוב ברכה ממנו כיון שהוא רק טפל (בקליפת לפרי שאין לו חשיבות עצמית כלל). או שצריך ברכה אך נפטר בברכת העיקר. החז"א הוכיח מחתוסי (ברכות מד ע"א) שכשלא היה הטפל בשעת ברכה ולא היה דעתו עליו לא נפטר, הרי מוכח שחטפל טעון ברכה רק שנפטר בברכת העיקר. ומסקי החז"א "אלא מירושו שחטפל א"צ ברכה דדחיה - אלא צריך עתה ברכת העיקר והוי עתה העיקר וטפל בברכות שנות, וברכת העיקר הוא גם ברכת הטפל, והלכך כשלא היה הטפל בשעת ברכה ולא היה דעתו עליו לא נפטר".

ונראה ברור שאין כוונת החז"א לומר שברכת הטפל השתנה לחיות ברכת העיקר, שהרי לחדיא מבורר בפוסקים (בסוף סימן ריב) שאם אוכל את הטפל לפני העיקר מברך עליו בברכתו הראויה (ראה שם מ"ב ג, וכ"כ חבית וסוף). אכן ביאור הענין שחטפל בעצם חיוב בברכה, רק שנפטר בברכת העיקר. אך אם לא בירך על העיקר חייבים לברך עליו בברכתו הראויה. וזה כוונת החז"א לומר שחטפל מצטרף לאכילה של העיקר וממלא נפטר בברכתו כדן שני מאכלים שברכותיהם שוים שכשבידן על הראשון בסתם פטר גם את המאכל השני שהכל נחשב להמשך אכילה אחד. מציא שאין ברכת הטפל ברכת העיקר אלא "שצריך עתה ברכת העיקר" פירוש שברכת העיקר כוללת גם אותו.

לסיכום: נראה שלדעת החז"א דין טפל לא אומר שנפקע דין ברכה מהטפל - כקליפה שאין לה חשיבות בכלל, אלא שהוא מצטרף לברכת העיקר מכיון שהוא שייך אליו.

ויש להוסיף שדעת המ"ב כמו שהסברנו את דעת החז"א: שכתב בהש"ע (רח שחי"ע ו) - שאם שתה יין בספק שיעור, ואינו יכול לברך עליו ב"א, גם על שאר משקים ששתה עימו אינו יכול לברך ב"נ - "דכי משום שאין אנו יודעין לברר ההלכה יחוייב עי"ז לברך ב"נ, וצ"ע".

ומדייק האג"מ (ח"א עד) שמשמע שאם היה ברור שא"צ לברך, היה צריך לברך ב"נ על המשקים. רק משום ספק שמא צריך לברך מעין שלש, אין יכול לברך מעין שלש, ואין יכול לברך ב"נ מדין סביל. וצריך לומר בדעת המ"ב שסובר שטפל גם חייב בברכה רק שנפטר בברכת העיקר, ולכן אם היה פסור בוודאי מלברך מעין שלש על הין מודה שיחיה חייב לברך ב"נ על

שאר המשקים. (וצ"ע שהמ"ב למד דין "יין פסור" מדין "עיקר וטפל" - דלא כהאג"מ לקמן). וכן מוכרח בדעת הרמב"ם (הלכות ברכות פ"א כה כתב שפחות מרביעית

מברך ב"נ. והאג"מ הנ"ל תמה על השח"ע שחשפת בזה וכתב - "לע"ז אינו נכון כלל, כמו כן תמה העמק חברה הלכות ברכת הנחנין, וכן כתב החידושים וביאורים (סימן י סי"ח טו), וכ"כ בשו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קסו, וז"ל "ולמעשה לברך ב"נ וזה ברור".

וכן מוכרח בדעת הרמב"ם (הלכות ברכות פ"א לו) שמי שקלות נפטור בברכת השקלות שדיונים כגון אחד בדומה לעיקר וטפל. כמו כן להרבה ראשונים בירך על פיר פוסט יתר פירות כדן עיקר וטפל ראה בירור הלכה נב ד"ק בכל זה.

ב) שיטת האגרות משה

גם האג"מ (ח"ד מב) דן בשאלה הנ"ל. בתחלה הוא מדייק מלשון "מברך על העיקר ופוסט את הטפל" משמע, שיש חיוב ברכה על הטפל רק שנפטר בברכה שמברך על העיקר. שהרי לא נאמר מברך על העיקר וא"צ לברך כלל - וזה בדעת החז"א הנ"ל.

אכן בהמשך דבריו מוכיח האג"מ - מזה שאם פת נאכל כטפל למלוח, הרי הוא נפטר בברכת בורא נפשות שמברך על המלוח, והרי ב"נ הוא כלא בירך כלל לגבי חיוב מדאורייתא לברך בהמ"ז על הפת, ונמצא "שהוא כטפל לאולי צ"ל נטפל" הטפל גם לענין שלא יברך כלום

הדורבנן לגבי מדאורייתא הוא כלא בירך החיוב מדאורייתא. ומשמעות מסקנתו, שחזקין טפל מפיקע את דין ברכה בכלל מהטפל - דלא כמו שכתב החז"א שחטפל חייב אלא שכלול בברכת העיקר. גם בתשובה קודמת (או"ח ח"א עד) הא"מ דן בשאלה הנ"ל - האם דין טפל אומר שהמין הטפל פסור מברכה או שנפטרת בברכת העיקר. ומשמעות דעתו בתחילה דבריו שם, שמחלק בין דין "עיקר וטפל" - שטפל פסור לגמרי מברכה, ודין "יין פסור כל מיני משקים" - שזה לא דין טפל, אלא שהברכה החשובה של חיראש לכל המשקים" - מוטרת ממלא את יתר המשקים שפחות חשובים. אכן יתר המשקים

בעצם חייבים ברכה וכאשר לא יברכו על הין יצטרכו לברך על יתר המשקים. וראה בשו"ת משיבת נפש ח"ב האו"ח סי' ח מהגאון מפלאצק שגם דן בבדין של האג"מ - באכל פחות מכשיעור מחתק. גם הוא מתחילה כותב שמסבאר צריך לברך בהמ"ז אך

בסוף מסיק שצריך ב"נ שכלולת את הכל. ולענין ראות האג"מ: אפשר שהחז"א יסבור שאין חיוב מדאורייתא על פת שלא נאכל

לרובע רק מעט כטפל. וכ"כ בחידושים וביאורים (י"א): "דאף דבהמ"ז מדאורייתא, יש לפשר דקו"ל לחכמים דאכלת ובעתה" - באוכל לשם בעתה מתפרשה". ועוד יש לומר שאם הפת

כלול בברכת בורא נפשות מדין טפל, הרי הוא יצא ידי חובה בדין מדאורייתא "ויברכתה", כיון שחל עליה ברכה ממקום אחר.

לסיכום: נראה שהאג"מ כתב דבריו נר (או"ח לו) שמוכיח שמוה שנפטר הטפל מבחמ"ז (שב"נ נחשב כלפי בהמ"ז ועל המחיה כלא בירך) - שנפטר מלברך עליו כלל, ואף אם בעיקר אין כזית בכדי אכילת פרס, ולא יברכו עליו, אך גם על הטפל (לדעתו) לא יברכו.

וכן מצאנו שהרשב"א (ברכות מד ע"א) אמר בר פפא תביא מור"ח (מבעל המאור) "הא דר' פפא בשלא היו בפניו בשעת שביד על הפת, והוא אמינא דטפלה לא מפטרה אלא בשחיתה לפניו מעיקר. דדעתיה עילתיה בעידת דברין המוציא, קמ"ל כיון דטפלה נחו לא

בעו ברכת". ולכאורה הח"א כמו שהסברנו בחז"א ובמסקנא כהאג"מ. דעה זו לכאורה חולקת על דעת חז"ל שדעו בגב החז"א את יסודו - שאלו אין דעתו על הטפל הוא לא נפטר. ונמצא שיתכן שעצם יסוד הדבר הוא מחלוקת ראשונים (ראה עוד במאירי שם, שנראה שגם חלק על ה"ז בנוגע לעיקר וטפל).

לסיכום: נראה שפליגי האחרונים בפרוש דין טפל: לדעת החז"א נראה שחטפל חייב בברכה רק כלול בברכת העיקר, ולאג"מ נראה שחז"ל חפיקעו החיוב ברכה מן הטפל.

עוד יש לדון במקרה של עיקר וטפל - האם אפשר לברך על העיקר ולכוון שהברכה לא תחול על הטפל? ובשית ארץ צבי (ח"א סי' ק) תלה הדבר במחלוקת הפ"ח והתבב"ש שהתבאר

בבירור הלכה סי' ל"א - שפליגי אם מעילה כוונה שלא לפטור, במקרה שיש לפניו חרבה פירות. ולכאורה היצ"ר צבי" לומר כדעת החז"א - שהבין את שורש דין של עיקר וטפל

בפסור בעיקר וטפל, כיון שהטפל פסור מבירה וכליל ממלא בברכת העיקר. ולפע"מ אין לכוון שלא לפטור בעיקר וטפל, שאף אם נדמה את דין זה לדין ריבוי פירות, הרי גם שם חיישינן להב"ש שלא מעילה כוונה, מבורר בבירור הלכה לא, כ"ש במקרה של עיקר וטפל. וכן חשיב הגר"ח"ק במכתב תשובה, שכלאורה חזר ברכה בטלה - לברך על הטפל שכיוון שלא לפטור.

עיונים בהלכות ברכות

ברין עיקר פוסט את הטפל

א. בעיקר דין עיקר וטפל דמברך על העיקר ופוסט את הטפילה, מוכח מדברי הראשונים דלא שייך לומר כלל דטפל אינו צריך ברכה, דהנה התוס' בברכות דף מז. ד"ה באוכלי, הקשו על מה דתנן שם במשנה הביאו לפנינו מליח בתחילה ופת עמו מברך על המליח ופוסט את הפת שהפת טפילה לו, והקשו שם בגמ' ומי איכא מיד דהוי מליח עיקר ופת טפילה, אמר ר"א בריה דרב עזרא אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו.

נמצא, שעיקר אכילת האדם היא פירות גינוסר מחוקים ומפני המחיתות אוכל מליח להשיב את הלב שנחלש מחמת המחיתות ומפני המליח אוכל את הפת.

והקשו התוס' דא"כ יברך על הפירות ויפוסט את המליח והפת, ותירצו דמייירי שלא אכל הפירות באותו מעמד, א"נ בשעה שאכל פירות גינוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המחיתות, עכ"ד.

ומבואר להדיא מדברי התוס' דלא אמרנו שטפל אינו טעון ברכה, אלא אדרבא הטפל חייב בברכה אלא שנפטר בברכת העיקר, ולכן בנוגא שהטפל לא היה לפניו בשעת ברכת העיקר בעינו שיברך על הטפל. [וכ"כ החזו"א להדיא בס' כ"ז ס"ק ט']

ב. אלא שגם לאחר שנתברר שהטפל מחוייב בברכה יש לעיין מה הגדר שברכת העיקר פוטרת את הטפל, האם נימא דהטפל נגדר אחר העיקר והיינו שבאופן שמברך על העיקר וכן אין הטפל צריך ברכה כלל, ולפי הבנה זו נמצא דהברכה שמברך היא ברכה על העיקר בלבד והטפל שנגדר אחריו נפטר בברכת העיקר. או דילמא שבמקום שיש עיקר וטפל אנו דנים שברכת הטפל היא בברכת העיקר וכמו שיש לאדם ענבים ותפוחים ומברך בפניהם ופוסט את שניהם דהרין הוא דברכותיהם שוות ברכה אחת פוטרת את ב' המינים, ה"ה כשיש עיקר וטפל אזי ברכת הטפל היא בברכת העיקר.

ולכא' נפק"מ בהנ"ל אם אחר שכבר בירך על העיקר הביאו לפניו טפילה ולא היתה דעתו בשעת הברכה לפטור את הטפל, וכגון שאכל דבר שברכתו בפניהם והביאו לו אחר"כ טפילה שברכתה במ"מ, מה יברך כעת על הטפל, שהרי אם היתה הטפילה לפניו בשעה שבירך בפניהם היתה נפטרת, וכעת שנאכלת בסדר של טפילה אלא שהיא טעונה ברכה, האם יברך עליה במ"מ או בפניהם. ולכא' להצד א' שהזכרנו לעיל דהטפל נפטר בברכת העיקר בסדר של גריה, שפיר י"ל דכשאוכל לאחר שכבר בירך על העיקר יברך על הטפל את ברכתו הראויה והיינו במ"מ, אבל אי נימא שהשפוט בעיקר וטפל שברכותיהם שוות, א"כ לכא' היה צריך להיות שגם אם מברך עליו בפני עצמו יברך עליו את ברכת העיקר.

ה. ובחזו"א אור"ח ס' כ"ז ס"ק ט' כתב דו"ל "מבואר מזה דהא דעיקר פוסט את הטפל, אין פירושו דטפל אין צריך ברכה דנטל חיוב ברכה ממנו כיון שהוא רק טפל, אלא פירושו שהטפל איצ' ברכה ידידה, אלא שצריך עתה ברכת העיקר, והוי עתה העיקר והטפל ברכותיהם שוות, וברכת העיקר הוא גם ברכת הטפל" יעו"ש. ויל"ע האם כונת דבריו היא בדוקא שזהו גדר דעיקר וטפל דברכותיהם שוות, או דהביא זאת רק כדוגמא בעלמא, שברכה אחת אפשר לפטור כמה מינים, וצ"ע.

עוד בענין טפל הנאכל לפני העיקר

יא. כתב הבה"ל קע"ד ס"ב ד"ה יין פוסט כל מיני משקין, "ולפ"ז השותה קא"ע אחר שתיית יין אין צריך לברך עליו ואף על הצועק"ר שנטול בפיו למתק השתיה גם כן אין צריך לברך. דהוא נטפל להקא"ע והקא"ע לין [תשובת חת"ס אור"ח ס' מ"ז] וצ"ע בכלל י"ה בהשמת אדם שכתב דאין פוסט א"כ שתה תחילה ואחר"כ לקח הצועק"ר בפיו דאם יתנה תחילה מן הצועק"ר לא יהיה טפל להמשקין, ודעתו שם דיותר טוב שיקח תחילה מעט צועק"ר ויברך עליו ויכין לפטור המשקין עיי"ש טעמא". עכ"ל. והנה מקור דברי החת"ס הם מדברי התוס' ברכות דף מד. דיוצא מדבריהם שאם אכל במעמד אחר פירות מתוקים ולצורך זה אכל מליח להפיג המחיתות ואח"כ אכל פת להפיג המליחות דכנה"ג גם המליח וגם הפת הם טפלים לפירות גינוסר תפטרם בברכתם.

והנה בח"א מקשה דכל זה דוקא אם אוכל בסדר הזה, אבל בשותה יין ואח"כ מניס לפיו הצועק"ר לפני הקפה, כזה אין הסוכר טפל להמשקין וצריך ברכה. ויל"ע בדבריו שהרי מבואר בס' י"ב ס"א דאם אוכל טפל לפני העיקר צריך לברך וכתבו הפוסקים טעם לדבר דאסור להנות מהעוה"ז בלי ברכה, והנה בנידו"ד המשקין פטורים מברכה שהרי ברכת היין פוטרתו וא"כ מה לי אם אוכל הסוכר לפני הקפה או אחריו סו"ס כיון שהסוכר הוא בעצם טפל לקפה הרי נפטר בברכתו ואין כאן חסרון דאסור להנות מהעוה"ז בלי ברכה, וכיון שהקפה נפטר בברכת היין הרי גם הסוכר נפטר בברכת היין, וא"כ היה צריך להיות הסוכר פטור מברכה בין אם אוכל אחר הקפה או לפניו, וצ"ע.

ואולי ס"ל דה"ל דטפל הנאכל לפני העיקר אין עליו שם טפל כלל, וכן משמע מלשון הח"א בנשמת אדם שכתב דאין דומה נידון לדין המג"א ס' קע"ד ס"ק ט' בשם הש"ג שאוכל פת ושותה משקין ואוכל אונס"י דכתב ש"ג דהמשקין טפלים לפת והאונס"י טפל למשקין, וכתב נשמת אדם דשאני התם דאוכל האונס"י אחר השתיה משא"כ הכא שאוכל הסוכר תחילה.

וזה מתאים לדברי השעה"צ ס' י"ב ס"ק כ"ד, שלמד בדברי הגר"א וב"מ דכשאוכל טפל לפני העיקר אין עליו שם טפל כלל, ודו"ק.

הפסוק שברכת העיקר לא הפסיד את הטפל

יב. נחבאר לעיל שטפל חייב בברכה אלא שברכת העיקר פוטרת את הטפל, ויש להסתפק האם אפשר לברך על העיקר ולכוין שהברכה לא תפסיד את הטפל ואז יצטרך לברך על הטפל בפני עצמו. והדבר נוגע למקרים בהם יש ספק אם הדבר מוגדר כטפל ופוסט מברכה או שחייב בברכה בפני עצמו. ונדרש הספק הוא האם כנה"ג שמכוין שהברכה לא תחול על הטפל הוי ברכת הטפל ברכה שאינה צריכה או דהוי ברכה לבטלה, דאם נימא שיכול לכוין שלא לפטור את הטפל אזי גורם כזה לברכה שאינה צריכה [ובמקום ספק וכדומה קיימ"ל דרשין לגרום לברכה שאינה צריכה] אך אם נימא שהטפל נפטר בברכת העיקר בכל גווני א"כ אם יברך על הטפל הוי ברכה לבטלה. וכתב לי הגר"ח קנייבסקי שליט"א דלכאורה הוי ברכה לבטלה.

והיה נראה לכא' לתלות ספק זה במחלוקת הפר"ח והתבואות שור ביור"ד ס' י"ט בשוחט שדעתו לשחוט כמה בהמות ומכוין שהברכה תחול רק על בהמה אחת, דהפרי"ח ס"ל דמהני כוונתו כזה אלא דהוי ברכה שאינה צריכה, והתב"ש ס"ל דלא מהני ויש כזה משום ברכה לבטלה. וכתבו שרין זה שייך גם באדם שיש לפני הרבה תפוחים וירוצה לאכול את כולם ומכוין שברכתו תחול רק על תפוח אחד, והיינו דלפרי"ח מהני ולתב"ש אסור. וגם בנידו"ד דעיקר וטפל היה נראה דתלוי במחלוקת הנ"ל [שר"ר שנסתפק כה"ג בשו"ת ארץ צבי ס' ק']

יג. והנה בעיקר המחלוקת בין הפר"ח והתב"ש נראה דהשו"ע סבר כזה כהפרי"ח וראיה לדבר מדברי השו"ע ס' קע"ד ס"ד שכתב שם גבי יין של הבהלה דנחלקו הראשונים אם פוסט משקין שבתוך הסעודה וכתב השו"ע עצה לזה, שבשעת ההבהלה יכוין שלא להוציא בברכתו את היין שבתוך הסעודה, ולכא' ס"ל כדעת הפר"ח דמהני כוונה שלא לפטור. [ועי' עוד בפמ"ג בפתיחה כוללת לברכות ס' י' דס"ל כדעת הפר"ח] יד. ויל"ע אם גם גבי הדין דין פוסט כל מיני משקין נאמר הדין הג"ל שיכול לכוין שהברכה היין תפסור את המשקין, ואם נימא דגם גבי יין ומשקין נאמר דין זה א"כ הוי עצה במקרים של ספק וכדומה שיכוין מפורש שאינו פוסט את המשקין בברכת היין. [וראה לקמן אות י"ט].

האוכל עיקר ואחריו טפל באופן שצריך לברך על הטפל ברכה ראשונה — האם נפטר בברכה אחרונה ע"י ברכת העיקר.

טז. אדם האוכל עיקר ולאחריו טפל ובשעה שבירך על העיקר לא היה הטפל לפניו ובכנה"ג צריך לברך על הטפל ברכה ראשונה וכפי שנתבאר לעיל אותיות א-ד האם כה"ג כשמברך ברכה אחרונה על העיקר פוסט את הטפל או שצריך לברך על הטפל ברכה אחרונה בפני עצמו.

ונראה דכנה"ג נפטר הטפל מברכה אחרונה ע"י ברכה אחרונה שמברך על העיקר, דהרי סו"ס נאכל בתורת טפל אלא שלענין ברכה ראשונה היות ואסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה והוא לא נפטר ע"י ברכת העיקר בעינו שיברך ברכה לעצמו, אבל לענין ברכה אחרונה כשמברך על העיקר פשיטא דנפטר. וראיה לדבר מהא דפסק המשנ"ב ס' י"ח ס"ק ע"ג דהשו"ע משקין אחר שתיית היין באופן שצריך לברך עליהם ברכה ראשונה, מ"מ לענין ברכה אחרונה נפטרים בברכת היין כיון שהם בעצם טפלים לין, ודו"ק.

אבל עיקר פחות מכשיעור וטפל כשיעור

טז. יל"ע במי שאכל מליח פחות מכזית ופת טפילה לו בשיעור כזית, דברכה ראשונה מברך שהני"ב ופוסט את הפת, ויל"ע לענין ברכה אחרונה מה דינו. ולכא' צריך לברך ברכה אחרונה שהרי הכלל בידינו שטפל חייב בברכה אלא שברכת העיקר פוטרתו וכאן שאינו מברך על העיקר יצטרך לברך על הטפל. ויל"ע האם יברך על הפת ברכת המזון שווה הברכה אחרונה הראויה לפת או שמא יברך בג"ר, שהרי בעצם הפת טפילה למליח ואם יהיה אוכל מליח כשיעור הרי שברכת בג"ר על המליח היתה פוטרת בוראית את הפת, וכעת א"כ שאלו פחות מכשיעור מ"מ סו"ס נאכלת הפת בתורת טפל, וא"כ אין לה את חשיבותה העצמית ויש לברך אחריה בג"ר, כן כתב בשו"ת משיבת נפש ס' ה', וכ"כ כתב בשו"ת אג"מ אור"ח ח"ד ס' מ"ב, וכ"כ בתו"ב ברכות ס' י'. [ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ו ס' ל"ב שכתב דבציו"ר הג"ל מברך ברהמ"ו על הפת הטפילה והביא דברי שו"ת משיבת נפש הג"ל, והרבה בקושיות להוכיח דלא כדבריו. והמעיקר בכל דבריו שם יראה דלא דק דהוכיח מכמה דוכתי דברכת בג"ר אינה פוטרת פת ולכן לא קיבל את דברי המשיבת נפש. והנה החילוק בסבירא פשוט דהיכא שאכל פת בתורת עיקר וברכתה הראויה היא ברכהמ"ז כזה אין בג"ר פוטרת פת, אבל הכא איירינן דהפת נאכלת בתורת טפל וכנה"ג אבדה את חשיבותה וכמו שאם אכל מליח כשיעור היתה נפטרת הפת בברכת בג"ר ה"י כה"ג, ודו"ק]

עוד בענין עיקר וטפל

[וברין שתה קפה ומוסיף אח"כ סוכר אם צריך לחזור ולברך]

ושיש בו הנחת טעם מעט מצד על השמן וזכרה שלו צפה"ע]. עכ"ל. והנה שיטת המאירי דשונה שכן לצד אינו מברך. ומש"ה בשונה שכן הרבה עם קלח איגרון כיון שהאיגרון טפל לשמן אי"ל זכרה כלל.

ולבאורה מוכח מהמאירי דכל הדין דהולכין בתר העיקר אינו משום דיואלין זכרה של העיקר, אלא הוא דין שהטפל נטפל להעיקר ושוב אין לו שום דין זכרה. [וראיתי שכבר הרגישו בזה בכחבי תלמידי מיר יואלי שנחאי]. והוא לכאורה דלא כהמג"א.

ויש לומר בזה דלא לכתור דינא דהמג"א דשאי הכא דהכל נעשה משקה אחד, ובכ"ז הטפל בטל לעיקר ואין הטפל לר"ד זכרה כלל. וא"כ הוא הדין בסוכר של זה וכן בחלב לקפה. [אע"ג דמדברי הגרש"ז אויערעך משמע דדוקא סוכר שחמיד שותים כך ולכן בטל, ולפ"ז אפשר דחלב אינו בטל לקפה, אבל מ"מ בשמן ואיגרון ודאי דהאיגרון דלא לתקן השמן נהיה לחלק מהמשקה. ודוק].

עוד ראיתי בעין סברא זו [דכשמעריכים העיקר והטפל יחד והטפל מחזק ומחבטל לעיקר אז אין הטפל טעון זכרה כלל]. כספר פתחי הלכה פ"ז דכתב דהנה הך דינא דכל שלא היה דעתו בשעת זכרה העיקר על הטפל או ששינה מקומו בנתיים לר"ד לברך על הטפל, התם מיירי בטפילה שנאכלת בעצמה ולא עם העיקר, כגון בלנון ומליה, ואפשר דדוקא התם שאין נאכלים יחד שיעקר ענין עיקר וטפל הוא שזכרה העיקר פועל גם על הטפל, [וכמו שדייק החזון איש סימן כ"ז ס"ק ט]. על כן אם לא היה כוונתו עליה מתחילה לא נכללה בזכרה העיקר, מה שאין כן אם נאכל הטפל יחד עם העיקר אפשר שהיא אכילה טפילה ולעולם נכללת בזכרה העיקר, ומלאכת סמוכין לה כספר זכרה הבית שער י"ד סעיף י"ד.

ובכן משמע מדברי הח"י אדם כלל כ"ו ס"א שהתנה ד' תנאים לדין עיקר וטפל, ותנאי א' הוא דין שלנו שהיה דעתו על הטפל בשעת הזכרה, ותנאי ג' הוא שאין כוונתו כלל לאכילה וטפל ואינו אכילת אלא בשביל העיקר, והנה תנאי זה לא שייך אלא בפת עם מליח ולא בתערובת המינים, וא"כ משמע דכל התנאים מיירי דוקא באופן זה, וכן נראה מסברא. אמנם יש לעיין בזה שכתב בשו"ע סימן קע"ז ס"ה לענין מי שצריך על הפת ואח"כ שלחו לו מצית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אפילו מדברים שזרכן ללפת בזה את הפת לר"ד לברך עליהם, ובמש"כ שם ס"ק כ' הוסיף שכן הדין אפילו אובלג עם הפת, והרי התם דומה לדין שלנו ומשמע דאף דנאכל ממש עם הפת אינו טפל לפת היות ולא היה דעתו עליו מתחילה. וצ"ע.

אמנם היכא שנתערבו שני המאכלים יחד עדיין נראה שזה דין אחר של עיקר וטפל, דהתם הרי נעשה הכל מאכל אחד וזכרנו נמשך אל העיקר, ושם אין לחלק אם היתה כוונתו מתחילה על הטפל. ע"כ.

הביאו לו סוכר מצד אחר שצריך על ההם ולא היה דעתו עליו בשעת זכרה והוא מכניסו לתוך פיו בשעת השתיה לר"ד לברך עליו, וה"ה בהביאו לו מיונית למרות על הדגים וכדומה. ואמנם בשתיית תה מכיון שתמיד רגילים צדק לשותותו עם סוכר מעורב בתוך התה והוא בטל לתה, בזה י"ל דגם אם הביאו לו מצדו ג"כ אין לר"ד לברך עליו. עכ"ל. [ואמנם בתקונים ומילואים לפמ"ח הערה קט"ו כתב הגרש"ז אויערעך ז"ל, "וגם אם הוסיף סוכר שהוא מצית אחר לאחר שצריך על כוס תה, טוב לברך תחלה על מעט סוכר ולכון גם על הסוכר הנוסף". עכ"ל].

ובגדר הדברים יש להסתפק האם דוקא בסוכר שטפל לתה שכבר צריך עליו שוב אינו צריך לברך, דכיון דצריך על התה והסוכר טפל לתה אין צריך עוד זכרה, אבל אילו היה טפל לדבר שאין צריך זכרה אפשר דלא מהני וצריך לברך על הסוכר, [כגון תרופה אלא דתרופה יש עוד חילוק ואכמ"ל], או דילמא דאף בכ"ז כיון שהסוכר נהיה חלק מהדבר שאין צריך זכרה וטפל ובטל עליו אין צריך זכרה.

ב

והנה עיקר הך דינא דהמג"א דכל שלא היה דעתו בשעת זכרה העיקר על הטפל צריך לחזור ולברך על הטפל, הוא מתוך זכרות דף מ"ד, דהנה במתני' שם תנן הביאו לפניו מליח ופת עמו מברך על המליח ופוטור את הפת שהפת טפילה לו, ובגמ' שם, ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה, אמר ר"א ברבי דר"ע אמר רב אשי באבולי פירות גיטוסר שנו, ובתו"ד"ה באבולי פירות גיטוסר שנו שהמלוח עיקר שהוא בא להשיב הלכ שנחלש מפני מחיקות הפירות והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המלוח, וא"ת פירות הוי עיקר ומלוח טפל ולברך על הפירות ולפטור כולו, וי"ל דמירי שלא אכל הפירות באותו מעמד, א"כ בשעה שאכל פירות גיטוסר לא היה שם עדיין מלוח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו. עכ"ל. ומה הוכיח המג"א שכל שאין דעתו בשעת זכרה העיקר על הטפל אין הטפל נפטור בזכרה העיקר.

אמנם חר"י וריטב"א וברי"א פירשו דמלוח היינו שאבולי הפירות גיטוסר עם מלח ומש"ה קוראין להם מלוח, ומצד על הפירות גיטוסר ופוטור את הפת, ולפי דבריהם ליכא ראייה לדינא דהמג"א. (ועיין בב"ח שחולקין על התוס', ובט"ז נקט דלא פליגי, וכתבאר לעיל ואכמ"ל).

והנה נגמ' לעיל דף ל"ה ע"ב אמרינן דעל שמן מברך צפה"ע, ופריכין דאזוקי מזיק, ומשני דשני ליה ע"י איגרון, ופריכין א"כ הוה ליה איגרון עיקר ושמן טפל ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטור את הטפל, ומשני בחושש בגרונו, וכתב המאירי, ואם שותהו שלא צרפואה על ידי איגרון מברך צפה"א, ואם הוסיף בשמן עד שיהיה השמן עיקר אינו מברך כלל שאף האיגרון בטל אללו, [ואם שותהו לצרפואה על ידי איגרון זה ומשני צרפואה הוא מוסיף בו בשמן עד שהשמן עיקר שנמלא עכשיו השמן עיקר

דף מ"ד ע"א, הנה באחד ששחה כוס תה או קפה ור"ה לשתות בלא סוכר ואח"כ נמלך לשתות עם סוכר, האם צריך לחזור ולברך על הסוכר כיון שצבעה שצריך על התה לא היה דעתו על הסוכר, וא"כ אף דהסוכר טפל לתה, והוי ליה תה עיקר וסוכר טפל אפ"ה צריך לחזור ולברך, וכמו שכתב המג"א סימן רי"ב ס"ק ז שכל עיקר וטפל צריך שיהיה דעתו על הטפל בשעת זכרה, וכן הכריעו שאר האחרונים, וכן הוא במש"כ רי"ב ס"ק ד, וא"כ נידון דין נמי בשעת זכרה העיקר שהוא התה לא היה דעתו על הסוכר וצריך לחזור ולברך, או דילמא הכא הוי טפל יותר מכל גוני ואין צריך לברך וכמו שכתבאר לקמן.

ובקובץ מוריה (ר"ח) כתב הרב אברהם בני הכהן, פסקי הלכות ואלו הן.

א. מי שצריך שיהיה על קפה שחור כיון ששחש שאין צממא חלב, או שחש שהוא בתוך שש שעות אחר אכילת בשר, ושוב התברר לו שיש צממא חלב או שמתר לו לשתות חלב, נראה שצריך לברך שהכל על החלב שמוסיף, שאף שהחלב טפל לקפה ששותה כבר כתב המג"א סי' רי"ב ססק"ז שכל עיקר וטפל צריך שחש דעתו על הטפל בשעת זכרה, ובגדון זה לא התכוין לפטור החלב, (ולא אמרינן שדעתו על כל מה שיביאו לו אלא כעסודה דוקא כמ"ש המג"א שם).

ב. וכן נמי שמוג הקפה באופן הנאות וצריך עליו, ואח"כ נוכח לדעת שהשעה מאוחרת לו והוסיף חלב לקפה כדי לקררו, נראה שיערך לברך שהכל על תוספת החלב מטעם הנ"ל. (אלא א"כ דרכו לעשות כן לעתים שאף אפשר לומר שדעתו היתה גם כן על אפשרות זו שיערך להוסיף חלב אח"כ).

ג. אבל המצד על קפה או תה וכי"ז וטעם אחר ונוכח שצריך להוסיף סוכר או חלב, נראה פשוט שאין צריך לברך, שדעתו היתה לברך על קפה או תה מתוך כדבש, אלא שלא ידע שלא כל החלב או הסוכר הנצרך לו נמלא בתוך הכוס, ע"כ. וכן ראיתי לנמה מלקטים שהעתיקו.

והנה הכותב נקט בפשיטות שאין חילוק בין דינא דהמג"א (שהוא מתוך זכרות דף מ"ד) דכל שלא היה דעתו על הטפל לר"ד לחזור ולברך עליו לבין נידון דין, אמנם היה מקום גדול לחלק דסוכר שמכניס לתוך התה הטפל הוא טפל גמור שהסוכר נהיה חלק מהתה, ואין זה כלאכול מליח אחר הפירות גיטוסר, ולכ"ע כאן אי"ל זכרה על הסוכר.

וכן הורה הגר"ש אלישיב שליט"א דפשוט דאין צריך לברך דהסוכר נהיה חלק מהתה.

שוב ראיתי שבשמירת שבת ח"צ (פרק כ"ד הערה ס"ז) הביא כן בשם מו"ר הגרש"ז אויערעך ז"ל וז"ל, ודע כי לכאורה יש להבדיל בין דבר שהוא טפל לעיקר דאינו מברך עליו דוקא אם היה לפניו בשעת זכרה או שהיה דעתו עליו כו', ואילו דבר שהוא בטל לגמרי לעיקר אינו מברך עליו בכל ענין, כמו הסוכר שמכניסים לתה, אפילו אם הביאו לו מצדו אחר שצריך לדיון חזר ומברך, ושמעתי מהגרש"ז אויערעך (שליט"א) ז"ל, דמסתבר שם

מאכלים מצופים או ממולאים

דבריהם לעיל בסי' רח (ס"ק א'), ושם נתבאר בשם שבת הלוי (ח"ג ס"י קסא) ולהורות נתן (ח"ד ס"י ט) שציפוי בעלמא הוא טפל ומברך כברכת העיקר, ובשבת הלוי דימה זאת לאגוז המטוגן בדבש המבואר בסי' רב סעי' יג, וה"ה בנידון שלפנינו בשקדים או בוטנים המחוּפּים בסוכר.

ד. כרוב או פלפל ממולא.

תבשיל זה עשוי מתערובת של בשר טחון ואורז העטופים בעלי כרוב, או פלפל. ובקביעת ברכתם יש לדון בתרתי: א. האם צריך לברך גם על העטיפה של הכרוב והפלפל, או רק על המילוי. ב. מהי הברכה על המילוי עצמו.

והנה, לפי מה שנתבאר לעיל (כאות א וב) עולה לנו, דציפוי שבא רק להטעים את המאכל הפנימי א"צ לברך עליו, אבל כשהציפוי משמש גם לאכילה בפני"ע, מפני שרוצה גם באכילתו ונהנה ממנו ואינו בא רק להטעים המילוי, ישנה מבוּכה בזה בדברי המחברים, והבאנו (שם) כמה דעות: יש סוברים דבכה"ג המאכל הפנימי עיקר והציפוי טפל, יש סוברים לברך ב' ברכות, ויש סוברים שיש להפרידם, ולברך על כ"א בנפרד, כדי לצאת מהספק. ויתכן שכל אלו יסברו כן גם לענין כרוב או פלפל ממולא. ולהלן נצטט את הדברים שמצינו בספרים שדנו לענין כרוב ופלפל ממולאים.

בשו"ת לבושי מרדכי (להגאון ר' מרדכי וינקלר, אורח כ' סוף ס"י קנה) כתב שבכרוב ממולא בבשר (נעפילט קרויט) המילוי עיקר ומברך רק שהכל, והביא סיעתא לדבריו מדברי הבי"ו והט"ז (בסי' קסח ס"ק כ) בשם האגור לענין צדק הממולא בבשר או דגים, דאע"ג שהדגים או הבשר עיקר מברך עליהם המוציא, מפני שמין דגן חשוב יותר, וא"כ משמע בפשיטות שכרוב ממולא, שהוא עצמו אינו מין דגן, המילוי של הבשר הוא העיקר, ולכן ברכתו שהכל. והוסיף עוד טעם, דבלא"ה כתבו האחרונים בדמקום של ספק שיברך ברכה כללית הפוטרת הכל, ולכן יש לברך שהכל.

ובשו"ת באר משה (ח"ה ס"י טג) ג"כ סובר לכוּבּוּשי מרדכי, אך כתב לחלק בין פלפל ממולא לכרוב ממולא, שעל פלפל ממולא מברך רק על הבשר שהכל ופוסט את הפלפל מפני שהרבה בנ"א אינם אוכלים כלל את הפלפל רק נוטלים את הבשר מתוכו ואוכלים אותו, וגם אלו שאוכלים גם את הפלפל אוכלים אותו רק עם הבשר להטעים את המילוי, ולכן הוא טפל ומברך רק על המילוי.

- מה מברכים על שקדים או בוטנים מסוכרים.
- מהי הברכה על כרוב או פלפלים ממולאים.
- כיצד לנהוג בעוף ממולא בעיסה של מיני מזונות.

א. שקדים או בוטנים מסוכרים.

השיירי כנסת הגדולה (בסי' רד, ב"י סעיף ג') כתב ששקדים המחוּפּים בסוכר, אף שהפרי מחופה מכל וכל, מברך על הפרי ולא על הסוכר, ובא"ר (ס"י רד ס"י) הביא דבריו, ובפמ"ג (א"א סוף ס"י רד) הוסיף על דבריהם הסבר קצר ותוספת דין, וז"ל: "ובאמת חיפוי זה לא מעלה ולא מוריד, ויראה אף שצוק"ר הרבה מהפרי כה"ג הפרי עיקר". וכ"כ בשמו במ"ב (ס"י רד ס"ק נא).

והנה, ישנם המקשים על דברי הפמ"ג הללו ע"פ הכללים שנתבאר לעיל שכתערובת של שני מינים העיקר נקבע לפי הרוב גם כאשר רוצה בשניהם בשווה, וא"כ הא"ר כתב הפמ"ג שאע"פ שהסוכר הרבה מהפרי הפרי הוא העיקר. ונתבאר עוד בס"ק הקודם (אות ב) דבאופן ששני המינים דבוקים זה לזה ונעשו מאכל אחד ממש, כו"ע מודו דאזלינן בתר רוב. אולם למעיין בכללי הלכה זו יתבאר דלא קשה כלל, וענין זה מתיישב מדברי הפמ"ג עצמו במקומות אחרים המובאים במ"ב, ומבואר בדבריהם דכל ההלכה דאזלינן בתר רוב נאמרה רק כאופן ששניהם שוים בחשיבותם, וגם מצד רצונו באכילתם שניהם שווים, אבל אם האחד מהם יותר חשוב או שצריך רצונו באכילת אחד מהם והשני בא רק להטעימו, ודאי דאזנן מין הוא העיקר אע"פ שזוהי השני מרובה ממנו, כן מבואר במ"ב (בסי' ריב ס"ק א'), וז"ל: "ימיהו כ"ז דוקא בשניהם הוא דבר חשוב, הא אם אחד מהם אינו דבר חשוב אף שהוא הרוב בטל הוא לגמי מיעוט החשוב, דהוא העיקר", ומקור הדברים מהפמ"ג ע"פ דעת הט"ז (שעה"צ ג').

ולפי"ז נתבאר דבריו גם לענין שקדים מחופים בסוכר, דהשקד חשוב יותר, ועיקר רצונו באכילת השקד ואילו הסוכר בא רק להטעימו ולמתקו, ולכן סובר הפמ"ג דאפילו כשהסוכר מרובה מהפרי, הפרי הוא העיקר והחיפוי לא מעלה ולא מוריד" ומברך עליו כפה"ע, וכן יהיה הדין בבוטנים מחופים בסוכר, וכן בממתק הנקרא "בוטניה" או שומשום דבוק ע"י סוכר שברכתם תהיה בורא פרי האדמה, דהם העיקר והסוכר שבא להטעים ולדבק הוא טפל.

והנה, בדומה לסכרות אלו דנו הרבה אחרונים לענין "שניצל" והבאנו את

אבל בכרוב ממולא שרוצים לאכול גם את הכרוב עצמו, וגם לרוב מבשלים בקדירה הרבה חתיכות כרוב שאינם ממולאים כדי לאוכלם יחד עם התבשיל, לכן יש לברך תחילה על חתיכות כרוב בפני"ע - כפה"א, ואח"כ שהכל על הבשר. ואם מברך רק שהכל על הכל ג"כ שפיר עושה וכדברי הלוּבוּשי מרדכי, רק אז לא יאכל אח"כ מהכרוב בפני"ע, עכ"ד.

(ונראה שאם אוכל את הכרוב יחד עם המילוי, ואח"כ נשאר מעט ממנו בנפרד בלא המילוי א"צ לברך עליו, וכמו שיתבאר להלן בסק"ז אות ג).

ועדיין יש לדון מהי ברכתו של המילוי, העשוי מבשר טחון ואורז

מעורבים, ונראה שברכתו שהכל מפני שהבשר חשוב יותר אצל בני אדם ולכן אע"פ שהאורז מרובה הכשר נחשב לעיקר והאורז טפל [וכמש"נ לעיל באות א], וגם לסוברים שאורז ברכתו במ"מ, עכ"פ אין לו חשיבות של ה' מיני דגן להחשיבו כעיקר בתערובת כמבואר בסי' רח סעיף ז, ולכן ברכתו שהכל.

אמנם ישנם שממלאים את הכרוב או הפלפל במילוי פרוונה, שעשוי מאורז מתובל, וא"כ ברכתו בורא מיני מזונות לדעת המ"ב ודעימיה בסי' רח סעיף ז, והחוששים בברכת אורז לפטורו במאכלים אחרים שברכתם במ"מ, כפה"א ושהכל, ינהגו כן גם כאן, ויכוונו בכפה"א לפטור גם את הכרוב או הפלפל כדי לצאת מכל חשש.

ה. עוף ממולא.

ישנם הממלאים עוף במיני עיסה שברכתה במ"מ, ויש לדון האם יש לברך ב' ברכות, שהכל על העוף ומזונות על המילוי או רק אחד מהם.

הלוּבוּשי מרדכי (כחא"ח ב' ס"י מג) מספק בזה, ובדבריו הביא את היעב"ץ (בסיווי אות ק) שכתב שקושקע (מעיים) ממולא בה' מיני מזונות מברכים עליו במ"מ ועל המחיה, וכן מבואר בספר הבית (שערים אות טו) ובאשל אברהם (להגה"ק מבוטאטט ס"י רח) לענין עור הצואר הממולא בעיסה.

ודחה שזה אינו דומה לעוף, מפני שבמאכלים הללו המילוי נחשב לעיקר, והקושקע או הצואר הם רק כעטיפה בעלמא, אבל בעוף ממולא ודאי שיש חשיבות לאכילת העוף עצמו, והעלה צדדים ולא הכריע בדבר, והסיק שמחמת הספק יש לאוכלו רק בתוך הסעודה.

מציות עם שאר מאכלים

- האוכל מציה (קרקר) עם דג מלוח, באלו אופנים מברך ברכה אחת, ובאלו אופנים שני ברכות.
- האוכל מציה ומורח עליה גבינה וכיו"ב, מה דינו.
- האוכל מציות יחד עם מיני סלטים או תבשילים, מה דינו.

א. באיזה אופן הפת נעשית טפילה למליח. במתני' בברכות (מ"ד ע"א) איתא "הביאו לפניו מליח תחילה ופת עמו מברך על המליח ופטר את הפת, שהפת טפילה לו". והקשו בגמ' "ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה, אמר רב אשי באוכלי פירות גנוסר שנו" וביארו הראשונים דאכל פירות גנוסר שהם מתוקים מאד, ונחלש לבו מחמת מתיתקתם ולכן אוכל מליח להשיב הלב שנחלש, והפת לאחריו באה בשביל המליח שלא יזיקנו.

והנה בטור ובשו"ע כאן נפסק שהאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו מברך על הדג ופטר את הפת, ולא הוכירו כלל שמדובר כשאכל לפני כן פירות מתוקים. וכן הקשה המהרש"ל (בהגהותיו לטור) וש"א.

וביארנו הט"ז והא"ר שעיקר דברי הגמ' לומר לנו שלא נתכוון כלל לאכילת פת בשביל הפת עצמו אלא עיקר רצונו לאכול הדג מליח, ופירות גנוסר שנקטו הוא דוגמא לאופן שכל מטרת האכילה הוא המליח ולא הפת.

אמנם המ"ב נקט כרוב הפוסקים שהעמידו דין זה בדוקא כדברי הגמ' באוכל פירות מתוקים לפני כן. וכשע"צ ביאר דבריו שנקט כן בדוקא כמו שמצדדים הפוסקים: "דדוקא באופן זה שהיה מוכרח לאכול המליח מפני חולשת לבו מהמתיתקות, לכן חשיב המליח לעיקר אף נגד הפת, הא בעלמא לא אמרינן דהמליח יהיה עיקר נגד הפת, וכן משמע מהעתקת המג"א והח"א", עכ"ל.

הרי מבואר, וכדי להחשיב את הפת לטפל, צריך שיהא הכרח לאכול את הדג המלוח, דאז אפשר לומר באופן מוחלט

שאין שום צורך באכילת הפת כשלעצמו (ובאופן זה אם אוכל מהפת כזית, יטול ידיו בלא ברכה - מ"ב קנח ס"ק י'), אבל אם חושק באכילת מליח וכדי לאפשר אכילה זו אוכל גם פת כדי שלא יזיקנו המליחות, עדיין נחשב שיש כאן צורך אכילה גם בפת, ואינו נעשה טפל. ולפ"ז האוכל קרוטונים מעורבים בסלט ירקות, אע"פ שהם באים להטעים את הסלט, אין הם נעשים טפלים וצריך ליטול ידיו ולברך המוציא. (באופן שנתמלאו התנאים לכן כמבואר לעיל בס"י קסח ס"ק ו, וכאשר עשויים באופן שמברכים במ"מ גם כן אינם טפלים, ואדרכה יש להסתפק אם לברך על הירקות ותלוי במחלוקת הפוסקים שנתבארה לעיל בס"ק א) [ב].

ב. האם יש חילוק בין פת למיני מזונות. יש לרדן באופן שלא אכל דברים מתוקים, ורצונו לאכול דג מלוח ואוכל עמו מציות או שאר מיני מזונות כדי להפיג את המליחות, האם דומה דינו לפת או שמא רק בפת הוצרכנו לכל הנ"ל, מפני שלעולם הפת היא עיקר מזונו ואכילתו של האדם, וכמבואר בס"י קעז שכל המאכלים נגזרים אחרי הברכה של אכילת הפת, משא"כ בשאר מיני מזונות. וכן מתבאר בנדרונים דלקמן באות ג ששאר מיני מזונות שונים הם מפת בענין זה, וכ"כ בקצות השולחן (ס"ה נה בבד"ש ס"ק ח).

ואם ננקוט כן שמזונות דינם שונה, בנדון זה שכל רצונו באכילת דג מלוח והמציה רק כדי להפיג המליחות, יברך רק שהכל, ואינו דומה לפת. ויעיין בסמוך.

ג. מיני מזונות עם שאר מאכלים. בנדרונים אלו מצינו בפוסקים שדנו בב' אופנים: האחד, בסוף ס"י זה ולעיל בס"י קסח במ"ב (ס"ק מה) שאם אוכל דובשנין עם מרקחת באופן שלא נאפו ביחד, שמברך ב' ברכות מפני שחפץ באכילת שניהם. והשני, במ"ב (כאן ס"ק ו) בשם המגן גבורים שאם אוכל פת כיסנין עם גבינה או שאר דבר ללפת בו, אף שהם ג"כ חביבים עליו והוא תאב לאכול אותם, מ"מ מברך רק על הכיסנין לבד. ומסתברא שהוא העיקר אצלו.

ולכן נראה דיש לבחון כל דבר לפי ענינו, שאם אוכל מציה ומורח עליה גבינה או ממרח אחר, יש לומר באמת שעיקרם ללפת את המציה אע"פ שתאב ג"כ באכילתם, ודומה הוא לדברי המגן גיבורים הנ"ל. אבל אם אוכל כמות מהסלטים או שאר מאכלים ואוכל עמהם מציות או שאוכל עוגה ואוכל עמה גם לבן וכדו' בזה נראה שכוונתו לשניהם, וצריך לברך ב' ברכות שדומה לדין של דובשנין וע"ג מרקחת.

וכן נראה לענין מציות עם דג מלוח, שהרכה פעמים רצתה בדג יותר ולא רק כדי ללפת את המציות, דאז אינו דומה לפת כיסנין עם גבינה או שאר דברים הבאים ללפת, אלא לדובשנין עם מרקחת, ויש לברך ב' ברכות.

אלא שבמציות, לא תמיד קל להכריע דעתו ורצונו אם העיקר אצלו הוא המציה או שמא להיפך, ובכנה"ג שמסופק עליו לפטור הברכות ע"י מאכלים אחרים. ונראה שטוב לנהוג כן תמיד כשאפשר וכעין מש"כ המ"ב (בס"ק ה') בשם השל"ה דטוב למנוע מלאכול פת למיתוק שתיית היי"ש, כי מי יוכל להבחין היטב. אם הוא רק להפיג מרירותו או גם לסעוד הלב, דאז יצטרך לברך המוציא ונט"י, וכעין זה י"ל לענין מציות ודג מלוח שקשה לבחון את עצמו היטב מה דעתו ורצונו, לכן במקום שאפשר יפטור הברכות ע"י מאכלים אחרים.

וכמו"כ במה שמצוי לאכול "קוגל" עם מלפפון חמוץ, שהמלפפון בא להטעים אכילת הקוגל וא"צ לברך עליו, וזה דומה לדברי המגן גבורים הנ"ל במאכלים שאוכלים יחד עם פת כיסנין, דאע"פ שגם הם חביבים עליו ותאב לאוכלם, הרי הם "טפל", אולם אם הוא רגיל לאכול מלפפון חמוץ ושאיר ירקות חמוצים גם בפני עצמם ולא רק מעט להטעים אכילת התבשיל, אדם זה יצטרך לברך ב' ברכות, במ"מ ובפ"א.

[ב] עוד מצוי תבשיל של איטריות עם פירורי לחם מטוגנים. אולם נראה לצדד לברך בורא מיני מזונות [וכמדומה שכן נוהגים העולם], ומשחי סיבות: א. בתבשיל זה ניכר לעיני כל שהפירורים הקטנים הם טפלים לאיטריות. ב. אם טיגנו את פירורי הלחם בשמן (בכמות בינונית) הרי ספיקא דדינא שמא הוי כבישול וברכתם במ"מ (כמש"נ לעיל בס"י קסח ס"ק י').

הטפל לטפל

נעשה טפל לשתייה וא"צ לברך, לכן על העשב שקורין פאליטרון א"צ לברך והוא נעשה טפל למשקה והמשקה לסעודה (כמש"כ מג"א סי' קעד ס"ק ט בשם הש"ג), עכ"ל.

דברי החת"ס והחיי אדם מובאים בבה"ל (בסי' קעד ד"ה יין פוטר), והוסיף להביא בשם הפוסקים שדנו באיזה שיעור יין נפטר שר משקין, וזו שאלה מאד מצויה בקידוש היום כשבת, שהמסובים לא שותים רק מעט מן היין ורוצים לשותת אח"כ שר משקים, והסיק שדוקא אם שתו שיעור כמלוא לוגמיו, והמסובין שתו פחות ממלא לוגמיו ורוצים לשותת שר משקים, שביקשו מאחד שלא שתה כלל מהיין שיפטור אותם בברכה או שיקחו מעט סוכר ויברכו כדי לפטור גם את המשקים.

ולענין "קרמבו" כתב באור לציון (סו) שדינו כמו גלידה בגביע, שהביסקוים בתחתית הקרם בא רק כדי להחזיק הקרם עצמו, ואע"פ שיש בו טעם מתוק הוא להטעים את אכילת הקרם.

וכתב עוד דאפילו אם לבסוף אוכל את הגביע או את הביסקוים בפנ"ע, אין צריך לברך עליו שלעולם הוא נשאר טפל לגלידה או לקרם, ואינו דומה למש"כ הט"ז (ריב ס"ק ח) שאם אכל את המרקחת מלמעלה והשאיר הרקיקין ואוכלן בפנ"ע, שצריכים ברכה הראויה להם, משום דאז עשה מהם ג"כ עיקר, משא"כ כאן שאינו מחשיבם כלל, והדין הוא שאם אוכל הטפל לאחר אכילת העיקר, ג"כ אינו מברך עליו אע"פ שאוכלו לברו.

אמנם נראה שיש להסתפק בזה קצת, דהרבה נהנים גם מאכילת הגביע או הביסקוים, וממילא יש לדמותו לדברי הט"ז, וגם בשבט הלוי (שם בחי' ס"ו כד) כתב בסוף החשו' דאם אוכלם אח"כ בפנ"ע מידי ספק ברכה לא יצאנו, וכדי לצאת מספק לא יאכלם לברו, אלא דוקא יחד עם הגלידה או הקרם, ואז נפטרו ע"י הברכה שהכל. עוד יש להסתפק במה שמצוי בזמננו "גליליות" ממוזנות כעין עיסת הופלים ממולאות בגלידה, האם לדמותם לגלידה בגביע או ל"קסטטה", ונראה יותר שדומות הן לקסטטה מפני שנהנים ורוצים באכילת המזונות ולא רק כדי להחזיק הגלידה שבתוכם, והם עבים קצת ויש לדמותם לדובשנין, ולכן ברכתם כמ"מ.

(לה ע"ב) לענין ברכת בפה"ע על שמן זית, דרצו להעמיד באופן שאוכל השמן ע"י פת כדי שלא יזיקנו, ודחו דאי הכי הוי לה פת עיקר והשמן טפל, וא"צ לברך עליו.

ולכאורה אפשר היה להעמיד באופן שקבע סעודתו על הפת ואכל בסעודה מיני מאכל הנפטרים ע"י קביעות של הפת, ויחד עם אותם מאכלים, אכל גם את השמן, דהשמן זית אינו נפטר, ומוכח דאינו כן דכשם שהמאכלים נטפלים ונגררים אחר הפת וא"צ לברך עליהם, ה"ה השמן הנטפל להם נפטר באותה ברכה, ולכן הסיק דכל הטפל לטפל נפטר בברכתו של העיקר, עכ"ל החת"ס.

החיי אדם ג"כ סוכר בן וכתב (בסוף כלל נו): "כששותה באמצע הסעודה ואוכל עמהם איזה דבר למתק השתייה, אע"ג דלולי השתייה היה צריך לברך, עכשיו

גלידה וקרם כרוכים במיני מזונות

לגלידה, וזה דומה לרקיקין הדקים שאוכל עם מרקחת, ואע"פ שיש טעם מתוק בגביע עכ"פ הוא רק כדי להטעים יותר את אכילת הגלידה, ולכן מברך רק שהכל.

אבל "קסטטה" שהביסקוים עבים יותר ורגילים גם לאוכלם בפנ"ע, אינם באים רק כדי להחזיק את הגלידה אלא גם לאכילה, וזה דומה לדובשנין שמניחים עליהם מרקחת, ולכן אפילו אם הגלידה מרובה על המזונות, אינו מברך אלא רק כמ"מ ופוטר בזה גם הגלידה, כן מתבאר בשו"ת שבט הלוי (חי' ס"ו כד), וכ"כ באור לציון (פ"ד ת' כ).

אולם בשבט הלוי (חי' סס"י כד) בסוף החשובה הוסיף, שכל זה כשהגלידה כרוכה באמת בין מיני מזונות שהם עבים, דבכה"ג דמי לדובשנין הנ"ל, אבל אם המזונות דקים מאד הרי נראה שהם באים רק להחזיק את הגלידה ודמי למרקחת שהיא העיקר והרקיקין טפלים, ולפי"ז ב"קסטטה" כזאת שהגלידה כרוכה בין שני ופלים דקים מאד, הגלידה עיקר ומברך שהכל. וכן מבואר בספר קצות השולחן (בכדי השולחן סי' נח אות י'): "ובזמנינו נהגו מוכרי מי לימון קרושים שקורין "גלידה" שכדי שלא יכנס בתוך היד כורכין אותו ברקיקין דקים מאד (שקורין ביסקוים) נפטרים הרקיקין בברכת שג"ב של הגלידה".

● שתה יין ולאחריו רוצה לשותת קפה וממתק את השתייה ע"י גבישי סוכר שמכניס לפיו בזמן השתייה, האם צריך לברך על הסוכר או לא.

בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' מז) דן בשאלה זו. שהרי יין פוטר כל המשקים, וא"כ הקפה נפטר בברכת היין וא"צ לברך עליו, ויש להסתפק האם הסוכר שהוא רק טפל לקפה ולא ליין ג"כ נפטר בברכת היין או לא.

וכמו"כ דן בשאלה נוספת לענין טיבול המרור בחירות, דהמרור עצמו נפטר בברכת בפה"א שבירך על הכרפס בטיבול ראשון, אבל האין נפטרה החירות, דהחירות טפלה היא למרור עצמו אבל לא לכרפס שאכל בטיבול ראשון.

וכתב להוכיח דגם הטפל לטפל נפטר בברכתו של העיקר, מהגמ' בברכות

● מה מברכים על גלידה בגביע העשויה ממיני מזונות, או גלידה בתוך שני ביסקוים - "קסטטה"

● מה מברכים על קרם יצוק על גבי ביסקוים - "קרמבו".

בב"י מובא בשם הכל בו: "מרקחת שמוציאין על רקיקין דקין, אותם רקיקין הוו טפלה למרקחת, שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם, ואותם רקיקין אינם באים אלא לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים בדבש, הלכך הוי ליה הרקיק טפלה וברכת המרקחת פוטרה". והוא המקור לסעיף זה בשו"ע, וכבר הביאו השו"ע לעיל בסי' קסה סעיף ח'.

וכתבו המג"א ועוד אחרונים שבמדינות אלו שנותנין מרקחת על הדובשנין (שקוראים לעק"ך פלאידין) שהדובשנין עצמן טובים למאכל, א"כ כוונתם גם לאכילת הדובשנין ולא רק כדי שלא יטנפו הידים, והוסיף המ"ב (בסי' קסה ס"ק מח) בשם הגר"ז: "דממילא הדובשנין הם העיקר, ומברך עליהם כמ"מ ופוטר המרקחת". והוא ע"פ הכלל שכל המאכל שיש בו מה' מיני דגן, הדין עיקר ומברך עליו כמ"מ.

עפ"י כללים אלו יש לחלק בין גלידה בתוך גביע העשוי ממיני מזונות לבין קסטטה שהיא גלידה כרוכה בתוך שני ביסקוים או ופלות, שגביע בעיקרו הוא רק כדי להחזיק את הגלידה והוא טפל

עד כאן עסקנו בסוגי מאכלים שהטפל משמש ומטעים את המאכל העיקרי. אך יש סוג נוסף של עיקר וטפל - טפל שאינו משמש את העיקר כי אם מעורב יחד עמו בתבשיל אחד. במקרה כזה, אף על פי ששני המאכלים עיקריים וחשובים אצלו, כיון שהם נאכלים יחד בתבשיל אחד מברך על המאכל שהוא **הרוב בתערובת**, כי הוא נחשב לעיקר, ופוסט' את המאכל השני (ת"י מ"ג א' ד' מ"ב טו). ישנם כמה יוצאים מן הכלל הנ"ל: אם אותו מאכל שהוא הרוב אינו דבר חשוב כלל, כגון שהוא בא לדבק או לתת צבע למאכל - הולכים אחרי המיעוט החשוב (ת"י מ"ב ד' טסו). וכן אם המין שהוא המיעוט הוא מחמשת מיני דגן - הוא נחשב לעיקר, ויבואר אינו בפרק תבא בעייה. ישנה מחמשת מיני דגן, שאם המאכל שהוא המיעוט משמית את המין השני לאכילה, שכלי אותו מאכל לא היה הרוב ראוי לאכילה, חמיעוט נחשב לעיקר, וצ"ע לדינא (ת"י מ"ב טז ד"ה טו).

וזאת הברכה - המשיך

ופוטר את השקד מאחר שעיקר דעתו של אדם הוא לסוכריה (כ"כ הל"ה סי"ד ז. ק"ך).
אחד מגדולי הדור הורה על שמך שכל על דרכי רחוק נחמץ הסוכריה היא היום כלפי השקד. אם חס השקד הוא
היום הסוכריה המושקט (ואולי שיהיה יחד) מברך בורא פרי העץ על הכל ודיו. וכן יוצא לדעת הגר"ש לויטנברג
השובר בסמוך. ועין גם שם שכל הוא מוספק אם הסוכריה היא היום מברך ששכל והל"ה פתח מו כתב שהמנהג לברך
שכל על שקד מופנה, אולם טוב להפריד ולברך על השקד כמנהגו ואח"כ יברך על השוכר ששכל).

במה דברים אמורים שמברך על מין אחד ופוטור את השני, כאשר קיימת
העדפה ברורה לאחד מהמינים להחשיבו כעיקר. אך במקרה ששני המינים
עיקריים, כגון שקד מצופה בשוקולד, ורוצה לאכול את שניהם - יש אומנם
המורים שיש לברך שתי הברכות - ראשית מברך ששכל על השוקולד, ויכוון
שלא לפטור את הפרי. ואחר כך כשמיניע לפרי, מברך עליו בורא פרי העץ. ואם
יש לו פרי אחר, מברך עליו בורא פרי העץ תחילה ופוטור את הפרי שבשוקולד,
ואח"כ מברך ששכל על השוקולד (א"ח"כ ח"ח ח"ג לא, וז"ל"ה פתח מו. והנה, שדמות לשני
מינים שלא בתענוגות, סוג ד' לעיל). ונראה שלדעת הא"ח"כ על דרכי מברך שני מברך. אך הרבה מורים
לברך רק על המין שהוא הרוב, (ואם אינו יודע איזה מביניהם הוא הרוב -
מברך ששכל מספק) (עין מקור הברכה מה שהקשה על הא"ח"כ שכלאורה המקרה שלנו דומה לשני מינים
בתענוגות שאלוהי נחם רוב ושישוע - סוג ג' לעיל, כן הורה כי הגר"ש לויטנברג, וכן מופה בשם בספר ותן ברכה
ח"כ פ"ב שהולכים אחר הרוב וכן הורה כי לאמורה אחד מגדולי הדור. ויש להעיר ששם השוקולד הוא הרוב
ומברך ששכל ומטון לפטור גם את השקד - אף לאג"מ נפטר מיעד. ולהפך, אם השקד הוא הרוב ומברך בפ"ה
ומטון אף לשוקולד ואוכלים יחד, מסתבר שהא"ח"כ יורה שיהיה, מין שיעדיעם אם בריך בפ"ה על שוקולד ואלא -
עין גלגל ערך שוקולד. נראה שהמנהג כשיש ששכל בשקד מופנה בשוקולד לא נכנס לשם נהנה מהמנהג ולא
ברכה).

דוגמאות שכיחות לשני מינים הנאכלים יחד

(א) **שני מאכלים עיקריים:** כבר התבאר לעיל ששכבה עבה של מאכל המונח
על שכבה עבה של עוגה - שמטרת המאכל להיות נאכל מצד עצמו ולא רק ללפת
את המין מזונות, וכן המין מזונות ניתן לטעם ולא לחיזוק את המאכל - ושני
המינים לא נאפו יחד, אין שני המינים נחשבים לתערובת אחת, ומברך על כל
מין בנפרד (ע"פ קס"ח מה - הסמך נדביר הל"ה סימן מ"ב ע"ה). לדוגמה: **עוגת גבינה**,
העשויה משכבה חשובה של גבינה המונחת על שכבה חשובה של עוגה, וכן
שכבת גילי או גלידה - המונחת על שכבת עוגה חשובה, וכן **גלידת קאסטה**
(גלידה הנתונה בין שני ריקים עבים קצת) - בכל כחאי גוונא לפי הכרעת
המשנה ברורה **מברך על כל מין בנפרד** (ע"פ קס"ח מה, וז"ל השג"ח ה"ח סי' כד, וז"ל
ח"כ סי' כו, וכן הורה כי אחד מגדולי הדור שם לעונג נכנס - ראה שם נדביר הל"ה סימן מ"ב ע"ה).
(כאמור, דין זה שמברך שתי ברכות מתייחס למקרים ששני המינים הם
עיקריים ונאכלים לעצמם, אך אם מאכל אחד עיקרי והמאכל השני בא ללפתו
יתבאר דינו בסמוך).

(ב) **מאכל עיקרי עם מין מזונות בלתי עיקרי:** ובמקרה ששכבת ה"עוגה" היא
דקה ועיקר כוונת אוכל המאכל הוא לחלק הפנימי - כגון **גלידת גבינה**, או
מעדן חקרי "קרם בו" (ונראה שהוא הדין בגלידה שעברבו בו קצת חתיכות של
עוגה - להוסיף לו טעם, מצוי פעמים במעדן חקרי "טאפטיי") - הרבה מוסקים
כתבו שהמין מזונות נחשב לטפל לחלק הפנימי - ומברך ששכל על החלק הפנימי
(הגלידה או הקצפת) - ופוטור בזה את המין מזונות. אך כתבו הפוסקים,
שבמקרה שהמין מזונות הוא דבר חביב לעצמו, והאדם מעונין גם במזונות - נכון
לברך תחילה על חתיכה קטנה מהמזונות (במ"מ), ואח"כ לברך על החלק
הפנימי (שהכל) (פסק"י מה שהמנהג נדביר הל"ה סי' ע"ה).

(ג) **מין מאכל בלתי עיקרי עם מין מזונות עיקרי:** לעומת זאת במקרה של
שכבה של עוגה חשובה, המצופה קרם, אגוזים, קצפת וכדומה, ומטרת הציפי
הוא ללפת את העוגה - מברך בורא מיני מזונות על הכל ודיו, כיון שהמין
המלפת נחשב כטפל למין מזונות (מ"פ קס"ח מה, שג"ח ה"ח סי' כו, וכן פסק הגר"ש - שכל עוגה
שגלידה אף שלא נאפו יחד מסתמך דעמו שלמה המושק. אף נראה שהדין מלי נכנסים הגלידה ולרוב העוגה).

*אמנם כתבו שלדעת המשנה ברורה מאפה שעליו מרקחת חשובה - ולא נאפו יחד
- מברך עליהן שתי ברכות. אך יש מוסקי ספור שכתבו שאין דבריו מוכרחים - ומברך
ברכה אחת על העיקר ופוטור את השכל. הלכך בקטטה שהביטקוויטס נכנס ובאים
לאכילה - מברך בורא מיני מזונות ופוטור את הגלידה. לעומת זאת בגלידה הנתונה
בתוך גביע מברך ששכל על הגלידה ופוטור את הגביע שמשמש כספל להחזיק את
הגלידה. ובקומבו מברך ששכל על הקרם ופוטור בזה את הביטקוויטס (וכן כתב האור לציון פרק
י"ד י"ח ב. וזכר הגר"ם אליהו: שבקורט בו מברך על הביטקוויטס א"פ שהפרידו, וזכר חילוקו וי"ח ר"ב ד
הביטקוויטס מברך על הביטקוויטס. והאל"כ שם כתב שאינו מברך על הביטקוויטס א"פ שהפרידו, וזכר חילוקו וי"ח ר"ב ד
שבקורט בו מברך ששכל נאם אבל הקרם יחד עם הביטקוויטס. וכן על גלידה בגביע מברכים ששכל. ובקטטה שהעוגה באה
להשלים את הגלידה מברכים בורא מיני מזונות וזה כדעת הא"ח"כ. ויש להעיר שישוין שאין דין זה תלוי בדעת
המחבר וכדומה גם בני ספור יכולים לסמוך על הכרעת הר"ב בזה. וכמו כן בא אכונה יכול לחוש לדעת הפוסקים
הנ"ל).

סוג נוסף של עיקר הוא מאכל שיש לו חשיבות עצמית מיוחדת כלפי
המאכל השני. לדוגמה: (א) האוכל פרי מבושל ושוטה מי ביטולו גם כן, מברך על
הפרי ופוטור בזה את המין, כי הפרי נחשב לעיקר כלפי המין שלו (ר"מ מ"ד נח).
(ב) וכן אם אוכל הגרעין של פרי - אחר שאכל הפרי - נפטר בברכה שברך על הפרי,
כי הגרעין נחשב טפל לפרי עצמו (ר"מ מ"ד נח, וע"ה שם אחר הגרעין נפטר מברך האדמה).

ד) שני עיקרים שאוכלם לא בתערובת אחת

כל האמור לעיל - שמברך על העיקר ופוטור את הטפל - הוא כשיש עיקר וטפל.
אך אם אוכל שני מאכלים בנפרד, אפילו בצלחת אחת, וכל אחד חשוב לו בפני
עצמו, מברך על כל אחד מהם בנפרד, אע"פ שנראה הדבר כאילו אחד עיקר ושני
טפל. לדוגמה: האוכל דייסה בחלב הרבה יותר מהדרוש לדייסה, ונהנה מהחלב
מצד עצמו והוא ניכר ונראה בפני עצמו, מברך גם על החלב (א"ח"כ ח"ח מ"ד נח). וכן אם
אוכל מלון ועליו פרי לקישוט כמו דובדבן, ומפריד את הדובדבן מהמלון (ורוצה
לאכול מצד עצמו, מברך שתי ברכות (וראו להפרידו מהמלון ולהניחו לזמן קצר
במקום אחר ואח"כ לאכול לבדו) (פשוט, ולכמה לא נלמד מהפרידו על ידי שמפריד הטפל לעצמו,
ושם זה הורה כי הגר"ם נח). וכן אם שותה קפה או תה ואוכל עמו עוגה, וכוונתו גם
לעוגה וגם למשקה (וכן הוא דרך העולם) - מברך שתי ברכות: תחילה במ"מ על
העוגה ואח"כ ששכל על המשקה (קס"ח מה, ר"מ מ"ד נח).

סיכום: למדנו שיש ארבעה סוגי טפל (שנפטרים בברכת העיקר): (א) טפל
המשמש רק כמכשיר לאכילת המאכל העיקרי - אע"פ שלא נאכל יחד עמו. (ב) טפל
המלפת מאכל אחר ונאכל עמו. (ג) בתבשיל אחד המרכיב שהוא הרוב (או מין דגן)
נחשב לעיקר. (ד) עיקר הפרי נחשב כעיקר כלפי החלק הבלתי עיקרי (כמין או
גרעין).

עוד מדיני עיקר וטפל

(א) מאכל הטפל למאכל עיקרי ונתבשרו יחד, אין להפרידו במיוחד כדי לברך
עליו לחוד (מ"פ קס"ח מה, עין טענות נגד הספ"ל בסוף הקשר).

(ב) מאכל שהוא טפל למאכל אחר, ואכל את כל המאכל העיקרי וגם חלק מהטפל,
אך נשאר קצתו (מהטפל), אין צורך לברך עתה על הטפל, כיון שעיקר אכילתו היתה
ביחד עם העיקר אין חוששים על מה שנשאר בגמר האכילה (קס"ח מ"ד נח).

(ג) במקרה של "טפל המלפת" או תערובת של שני מינים, והוא מעונין רק
בטפל ואוכלו לבדו בלי העיקר, מברך עליו ברכות הראויה מכיון שלא אכל
עכשיו את העיקר והטפל נחשב אצלו לעיקר (מ"פ שם, ע"ה ר"ב ג).

הנתיים הדורשים כדי שהברכה על העיקר תפטור את הטפל:

(א) צריך לברך על המאכל העיקרי תחילה ולאכול ממנו או לפני אכילת
הטפל, או ביחד עמו (ר"מ ד' נח). עין שם מה הדין אם אכל את הטפל תחילה. ולכתחילה יש
להמנע מלאכול הטפל תחילה (מ"פ ד').

(ב) בשעה שמברך על העיקר צריך שיהיה בדעתו לאכול גם את הטפל (ר"מ מ"ד ז,
והטעם כמו שכתב מחילת הפרק בשם המו"ח, שהטפל עשוי ברכה אלא ששפיר). אדם הרגיל לאכול את
הטפל יחד עם העיקר הזה, כגון שרגיל לאכול דייסה בחלב, ובירך על הדייסה
כאשר אין בה חלב, ואח"כ רוצה להוסיף את החלב, נחשב הדבר כאילו היתה
דעתו מראש על הטפל אף שלא כיוון לו במפורש (שם). והיה אם רגיל לשתות תה
עם סוכר, נחשב שדעתו על הסוכר ונפטר בברכת התה (וה"ה אם אינו רגיל נפטר
בשתם דעתו) (דין הדין לפני מללם מדינים מין אחד (שפשוט נמשק) ולא כל מהמין הראשון - מ"פ נח; וכן
ע"ה. ע"ה טענות נגד הספ"ל סי' ה. וע"ה א"ח"כ יורה דעה מ"ד מה ה'). וכן אם הטפל לפניו על
השולחן נחשב שדעתו עליו (מ"פ שם, גר"ם ר"ב ד).

(ג) אין לשנות את מקומו לפני שאוכל את הטפל (שם מ"ד ז).

עיקר וטפל במיני מתיקה

על שקדים ובוטנים מסוכרים המצויים כיום (שקדים ובוטנים המצופים סוכר
וכדומה) מברך בפח"ע או בפח"א, כיון שהפרי עיקר והסוכר רק בא להמתיקו
(א"ח"כ סי"ד ז, מ"פ ד' נח). ע"ה מ"פ שם שפך שהסוכר מרובה מהשקד או מסוכר מברך בורא פרי העץ על הפרי
ופוטור את הסוכר הטפל לו. ועין גלות ברכות בענין "שטנים אומיקאיים").

לעומת זאת ממתק שוקולד ובתוכו חתיכות שקדים, אגוזים, פתיתי אורז
וכדומה, מברך ששכל ודיו, כי השוקולד הוא המאכל העיקרי (א"ח"כ דומה למקרה הקודם,
שכלל השוקולד נתון טעם עיקר למללם והפיתות חסר ללפת. עין לשון הד"ה מופה ברי"ה נח"ל א"ח"כ. ועין גלות ברכות
ענין שוקולד). וי"א שה"ה בשקד המצופה בסוכריה חקרי (דרייה) שמברך ששכל

(3) ע"ה קס"ח מ"ב מה ששם המשקה בא רק לצורך המאכל - כדי להמתיקו או שהמאכל יבש וקשה
לו לאכול בלא משקה - המשקה נחשב לטפל ומברך רק במ"מ. ולחפץ אם כוונתו למשקה ואוכל
העוגה בשביל לחמתיק חשתי, מברך ששכל על המשקה ופוטור העוגה. אך המקרה הרגיל הוא,
שרוצה בשימוש כמו שכתבנו וכמו שכתב הקש"י.

רשימת השיעורים - שנה ראשונה:

הדלקת נרות חנוכה	שמיטת כספים	א	קיום הבטחות
בשליחות	גורל הגר"א	ב	תמימות בספירת העומר
חיובי הנכדים בכבוד פניהם	הצלת נפש בנפש	ג	קמן שהגדיל
יששכר וזבולון	מעויות בתפילה ר"ה	ד	לא בשמים היא
קריאת שמות	בינונים תלויים ועומדים	ה	פדיון הבן כפיקות
השתנות הטבעים	קדושת שביעית בד' מינים	ו	זר בברכת כהנים
תפילין של ר"ת	הלכות מצוות בכבוד ס"ת	ז	רות המואביה ובדיני גרות
תורה עם דרך ארץ	דברים האסורים בשבת	ח	תקיעות בעת צרה
לא יסתור דברי אביו	משום השמעת קול	ט	ברכת שהחיינו בציצית
האזנת סתר	מעויות בתפילה ובבהמ"ז	י	שביתת הארץ
הכותל המערבי	סנדק בשני אחים	יא	כהנים בקברי צדיקים
לא ילבש	קיום הפסח בחירות	יב	התחלה בתפילה ובמצוות
חמא כדי שיזכה חברך	מצוה בו יותר מבשלוהו	יג	תפילת מוסף
ברכת החמה	או הידור מצוה	יד	נדרי צדקה במחשבה
יין שביעית לד' כוסות	ברוך שפטרנו	טו	יציאה מארץ ישראל
תנאי בקיום מצוות	מקדש מעט	טז	קידוש ה'
רפואה ועישון ביו"ט	פונדקאות	יז	מעשה שבת
	פדיון שבויים	יח	מאכלים עם מיני דגן

רשימת השיעורים - שנה שניה:

אוהב ושונא	ברכת הגומל - לעוברי דרכים	נא	מדבר שקר תרחק
נר איש וביתו	לא תתגודדו	נב	וחי בהם, קביעת רגע המוות
חנה ושבעת בניה	כל תשחית	נג	חמר מדינה לקידוש והבדלה
עשרה במטב	מצות מעקה	נד	ההנהגה במחלוקת הלכה
קדיש	ברוב עם הדרת מלך	נה	וקבלה
רפואה מגולית בשבת	או זריזין מקדימין למצוות	נו	חזקת כהונה
מזוזה במקום שאין בו ד' אמות	י"ג מדות	נז	אנכי ה' אלקיך
לחם משנה	הפסק בדיבור בתקיעות ועוד	נח	גזירות פסולים
חיבור והפרדת אותיות	עינוי ביו"ב, ומצות אכילה	נח	פנים חדשות
עבד איניש דינא לנפשיה	בעיו"ב	נט	תכלת בציצית בזמן הזה
מכירת בתי כנסת	מצות חינוך	ס	תינוק שנשבה
נשים בפרשת זכור	הפטור מדבר ועושהו	סא	בגדרי כל תשקצו
על שם הפור	שיכור בהלכה	סב	צער בעלי חיים
צורות אדם ומשמשים במרום	מילה שלא בזמנה	סג	ירושלם בשררה וברבנות
אתר אינטרנט הפתוח בשבת	כופין על מדת סדום	סד	אילת - בירור גבול דרום
תאריכים ושמות לעזויים	קנין כסף - שמורות	סה	א"י
מסחר בחול המועד	פיטומתא	סה	אשו משום חציו
קו התאריך	מעשר כספים	סו	לא תחמוד

רשימת השיעורים - שנה שלישית:

סתם יינם	נרות שבת	קא	גניבת דעת
טבילת כלים	מנין עשרה לדברים שבקדושה	קב	ספיה לקמן
פתיחת מסעדות ומכבדות	נפילת אפים	קג	אונאת דברים
בתשעת הימים	כניסת כהן לבתי חולים	קד	קדושת הכהנים והלויים
נחמו נחמו עמי	היזק ראייה	קה	תורה שבעל פה

עולמות • לימוד בעיון

עולמות - תוכנית לימוד בעיון
המיועדת למסירת שיעורים בקבוצות לימוד
מתוך דפי מקורות במגוון פוגיות הלכתיות ובירורי מנהגים

לסייע בהקמת שיעורים חדשים ולקבלת דפי עזר להכנת השיעור
ניתן לפנות: טל' 050-4102399 OLAMOT111@GMAIL.COM

מקומות בהם מתקיימים שיעורים:

אלעד • אפרת • בני ברק • בית גמליאל • גבעת שמואל • דימונה • חיפה • טלז סיטון • יבנה • ירושלים • ישובי שער הנגב • מודיעין • מעלה אדומים
מעלות • נתניה • פתח תקוה • עפולה • צפת • קרני שומרון • רחובות • רמלה • רעננה • שעלבים • תל אביב • בסיס צה"ל • תעשייה אורית
בדפס • הונג קונג • וינה • ונצואלה • מורנו • לונדון • לוס אנג'לס • ליקווד • מונטריאל • מיאמי • מכסיקו סיטי • ניו יורק • סאן פאולו • שיקאגו